

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «РОЗВИТОК РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В
УКРАЇНІ»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ФМДз-23-1 групи,

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»,

освітня програма «Управління фінансовою та страховою діяльністю»

(підпис)

Обремської Діани Вадимівни

Науковий керівник

Москаленко Наталія Віталіївна,
к.е.н., доцент

Керівник освітньо-професійної
програми

Чуницька Ірина Іванівна,
д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансових ринків та технологій
протокол від «16» 01 2025 № 11

Завідувач кафедри

Береславська Олена Іванівна,
д.е.н., професор

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 10 11.02.2025р.
(дата)

[Signature]
(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту
(до захисту, на доопрацювання)

03.02.2025р.
(дата)

[Signature]
(підпис)

Результат захисту

76 (добре)
(оцінка)

11.02.2025р.
(дата)

[Signature]
(підпис)

Голова комісії:

[Signature]
(підпис)

Гереславська О.І.
(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[Signature]
(підпис)

[Signature]
(підпис)

[Signature]
(підпис)

Чушицька І.І.
(ініціали, прізвище)

Ошишко С.В.
(ініціали, прізвище)

Пернарівський О.В.
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	7		11.02.2025р. Береславська О.І. Чумицька І.І. Онишко С.В. Д.Ф. Пернарівський О.В. Москаленко Н.В.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	19		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	8		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	38		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	76		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 38 балів.

Прийнято 10

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
76	C	4 (добре)	11.02.2025р.	Береславська О.І. Чумицька І.І. Онишко С.В. Пернарівський О.В. Прийнято 10.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	3 (задовільно)
60-69	D	
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій

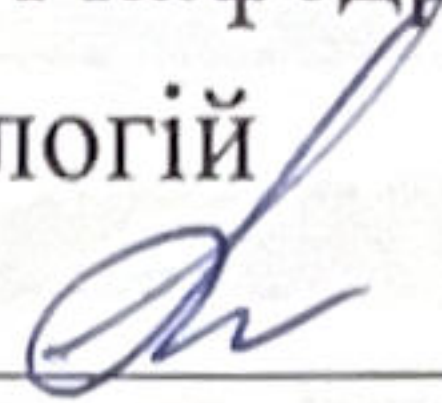
Кафедра фінансових ринків та технологій

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма «Управління фінансовою та страховою діяльністю»

Затверджую

Завідувач кафедри фінансових ринків
та технологій

 Олена БЕРЕСЛАВСЬКА
« 12 » листопада 2023

**Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)
здобувачу вищої освіти**

Обремській Діані Вадимівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту)

«РОЗВИТОК РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ»

Затверджена наказом ректора від 26.12.2023 р. № 1732

2. Строк здачі закінченої роботи 30.10.2024р.

3. Мета роботи: дослідження основних тенденцій розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні, порівняння цих процесів із ситуацією у світі та виявлення проблем та перспектив розвитку ринку

Об'єкт дослідження: ринок послуг зі страхування життя в Україні

Предмет дослідження: розвиток ринку послуг зі страхування життя в Україні

Орієнтована база дослідження: вітчизняна та закордонна наукова та статистична інформація про ринки страхових послуг зі страхування життя

4. Вихідні дані до роботи: вітчизняна та закордонна наукова та статистична інформація про ринки страхових послуг зі страхування життя за останні 3 роки, інформація з відкритих джерел

5. Перелік графічного матеріалу: Таблиці- 6 шт, Рисунки- 3 шт

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ
СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

1.1. Історія становлення та розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні

1.2. Сутність, функції та види страхування життя

РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ПΟΣЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Аналіз світових тенденцій розвитку ринку послуг зі страхування життя

2.2. Оцінка динаміки розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	30.10.2024 р.	30.10.2024 р.
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку керівнику	15.11.2024 р.	15.11.2024 р.
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-30.12.2024 р.	30.12.2024 р.
4	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	11-16.12.2024 р.	16.12.2024 р.
5	Рецензування кваліфікаційної роботи	02-10.01.2025 р.	10.01.2025 р.
6	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	18.11.2024 р.- 12.12.2024 р.	11.12.2024 р.
7	ЗАХИСТ	11.02.2025 р.	11.02.2025 р.

8. Дата видачі завдання 15.12.2023 р.

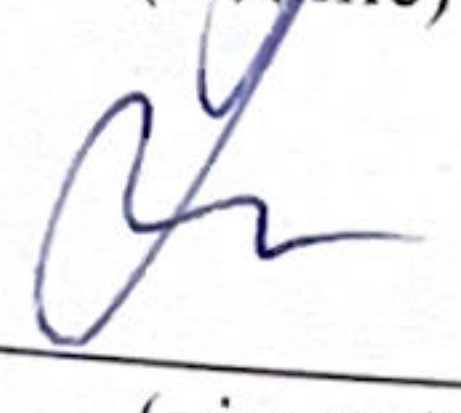
9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту)

10. Гарант освітньо-професійної програми

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Чуницька І.І.
(прізвище, ініціали)

(підпис)

Чуницька І.І.
(прізвище, ініціали)

Обремська Д.В.

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи (проєкту)

Здобувачки вищої освіти II рівня, II курсу **ФМДЗ-23-1** групи, спеціальності
«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»,

Обремської Діани Вадимівни

на тему «Розвиток ринку послуг зі страхування життя в Україні»

Кваліфікаційна робота виконана у відповідності з затвердженим планом, поставленні завдання виконані, питання розкриті, метою роботи є визначення теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо напрямків розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні.

За результатами дослідження сформульовані висновки та рекомендації, що можуть бути використані у роботі страхових компаній в Україні.

Проаналізовано розвиток ринку послуг зі страхування життя в Україні та світі, що дозволило виявити основні закономірності діяльності ринку, тенденції, взаємовплив кризових та інших чинників на діяльність страховиків. Отримані спостереження дозволили виявити наявні проблеми у вітчизняному ринку страхування життя та зробити припущення щодо подальшого розвитку, знайти шляхи покращення задля якісного розвитку страхового ринку України.

У ході дослідження здобувачка показав вміння використовувати сучасні методи обробки інформації. Зроблені висновки є аргументовані.

Роботу виконано відповідно до вимог методичних рекомендацій до виконання кваліфікаційної роботи, зроблені висновки. Представлена кваліфікаційна робота на тему «Розвиток ринку послуг зі страхування життя в Україні» є закінченим дослідженням і заслуговує на позитивну оцінку (45 балів).

Науковий керівник кваліфікаційної роботи

Москаленко Наталія Віталіївна, к.е.н, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій

(підпис)

(дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проєкт)

Кваліфікаційна робота (проєкт) здобувачки вищої освіти

Обремської Діани Вадимівни після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «10» травня 2024 № 10 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри Береславська О.І.

РЕЦЕНЗІЯ
на випускню кваліфікаційну роботу (проект)
здобувача вищої освіти Державного податкового університету

ОБРЕМСЬКОЇ ДІАНИ ВАДИМІВНИ
(прізвище, ім'я, по батькові)

РОЗВИТОК РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ
(назва теми)

Дослідження ринку страхування життя є надзвичайно актуальним у контексті сучасних економічних та соціальних викликів. Ринок страхових послуг відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності громадян та підприємств, особливо в умовах зростаючих економічних ризиків, викликаних кризовими явищами у світовій економіці, пандемією COVID-19 та воєнними діями на території України. Автор обґрунтовано наголошує на необхідності реформування цього ринку, адаптації його до європейських стандартів, підвищення рівня довіри населення до страхових компаній та розширення спектру страхових послуг. Особливо актуальним є питання воєнних ризиків та можливостей перестрахування у міжнародних компаніях, що є новим викликом для страхового ринку України. Отже, тема дослідження є своєчасною та важливою як для науки, так і для практичної сфери страхування, оскільки дозволяє сформулювати рекомендації щодо покращення функціонування страхового ринку в Україні в умовах сучасних викликів.

Дослідження має наукову новизну, оскільки в ньому здійснено комплексний аналіз розвитку ринку страхування життя як у світовому масштабі, так і в контексті України, із врахуванням сучасних викликів, таких як фінансові кризи, пандемія COVID-19 та військові дії. Автор поєднує історичний аналіз із сучасними тенденціями та перспективами розвитку страхового ринку, що дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування цієї сфери. Новизна роботи полягає також у визначенні ключових проблем страхового ринку України та обґрунтуванні шляхів його вдосконалення в умовах євроінтеграційних процесів.

Робота добре структурована, містить ґрунтовний аналіз світових і вітчизняних тенденцій страхового ринку. У тексті наявні як теоретичні положення, так і детальні статистичні дані, представлені в табличній та графічній формах. Таблиці та діаграми є доречними, мають чітку аналітичну спрямованість та допомагають візуалізувати основні тенденції, що значно підвищує інформативність роботи.

Висновки є логічними та добре аргументованими. Автор робить акцент на важливості посилення державного регулювання, підвищення рівня довіри до

страхових компаній та необхідності адаптації українського ринку до європейських стандартів. Практична значимість роботи проявляється у можливості використання отриманих результатів фінансовими установами, страховими компаніями та державними органами для оптимізації ринку страхових послуг.

Текст роботи виконаний на високому рівні, структура логічна, аналіз глибокий. Недоліків, які б суттєво впливали на якість дослідження, не виявлено.

Дипломна робота є цілісним дослідженням, яке містить обґрунтовані висновки та має практичну значимість. Автор продемонстрував високу обізнаність у темі, здатність до аналітичного мислення та використання наукових методів дослідження. Робота заслуговує на високу оцінку.

Рецензент: Директор ТОВ «Фінпром Маркет»

Гедзь О.В.

АНОТАЦІЯ

РОЗВИТОК РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

У кваліфікаційній роботі представлені теоретичні основи та результати дослідження ринку послуг зі страхування життя в Україні. Для ширшого розкриття теми та кращого розуміння ступеня розвитку ринку й особливостей його діяльності було: досліджено історію становлення та розвитку ринку послуг зі страхування життя в світі та в Україні; проаналізовано теоретичні основи та наукові підходи до сутності поняття ринку страхових послуг зі страхування життя, які розкриваються через їхні функції та поділяються на відповідні види; проведено оцінку основних тенденцій розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні та світі; висвітлено основні проблеми та перспективи розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні

Мета роботи полягає в дослідженні основних тенденцій розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні, порівняння цих процесів із ситуацією у світі та виявлення проблем та перспектив розвитку ринку.

Завданнями роботи є аналіз проблем, тенденцій та перспектив розвитку ринку страхових послуг зі страхування життя в Україні.

Предметом дослідження є розвиток ринку послуг зі страхування життя в Україні.

Об'єктом дослідження є ринок послуг зі страхування життя в Україні.

Базою дослідження є вітчизняна та закордонна наукова та статистична інформація про ринки страхових послуг зі страхування життя.

За результатами дослідження сформульовані висновки про динаміку та проблеми розвитку ринку страхових послуг зі страхування життя. А також зазначено можливі перспективи та динаміку розвитку цього ринку в Україні.

Одержані результати можуть бути використані як практичні рекомендації та напрямки подальших досліджень.

Кваліфікаційна робота містить 59 сторінок, 6 таблиць, 3 рисунка, список використаних джерел 44 найменування, 0 додатків.

Ключові слова: страхування, страхування життя, страховий ринок, страхові компанії (страховики), страхові премії, страхові виплати, страхові резерви, страховий випадок, страховий поліс.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023-2025 роки

Рік захисту роботи 2025 рік

ABSTRACT

DEVELOPMENT OF THE LIFE INSURANCE MARKET IN UKRAINE

The qualification work presents the theoretical foundations and results of the study of the life insurance services market in Ukraine. For a broader disclosure of the topic and a better understanding of the degree of market development and the features of its activities, the following was done: the history of the formation and development of the life insurance services market in the world and in Ukraine was studied; theoretical foundations and scientific approaches to the essence of the concept of the life insurance services market, which are revealed through their functions and divided into corresponding types, were analyzed; the main trends in the development of the life insurance services market in Ukraine and the world were assessed; the main problems and prospects for the development of the life insurance services market in Ukraine were highlighted

The purpose of the work is to study the main trends in the development of the life insurance services market in Ukraine, compare these processes with the situation in the world and identify problems and prospects for market development.

The objectives of the work are to analyze the problems, trends and prospects for the development of the life insurance services market in Ukraine.

The subject of the study is the development of the life insurance services market in Ukraine.

The object of the study is the life insurance services market in Ukraine.

The research is based on domestic and foreign scientific and statistical information on the life insurance services markets.

Based on the results of the study, conclusions were formulated on the dynamics and problems of the development of the life insurance services market. As well as possible prospects and dynamics of the development of this market in Ukraine.

The results obtained can be used as practical recommendations and directions for further research.

The qualification work contains 59 pages, 6 tables, 3 figures, a list of sources used 44 names, 0 appendices.

Keywords: insurance, life insurance, insurance market, insurance companies (insurers), insurance premiums, insurance payments, insurance reserves, insurance event, insurance policy.

Year of completion of the qualification work 2023-2025

Year of defense of the work 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	6
1.1. Історія становлення та розвитку ринку послуг зі страхування життя у світі та в Україні	6
1.2. Сутність, функції та види страхування життя	14
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	21
2.1. Аналіз світових тенденцій розвитку ринку послуг зі страхування життя ..	21
2.2. Оцінка динаміки розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні ..	32
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	42
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Актуальність теми. На тлі криз та несприятливих явищ, які відбуваються на світовому та українському фінансових ринках все гостріше постає питання розвитку сектору послуг зі страхування життя. Оскільки сучасний стан ринку є мало розвиненим та неефективним, потрібен аналіз причин поганого розвитку та визначення перспектив для майбутнього.

Відомо, що основу ринку послуг зі страхування життя складає державне пенсійне страхування. Проте, рівень виплат для застрахованих осіб такий малий, що особам-пенсіонерам не вистачає фінансів для задоволення навіть базових життєвих потреб. Через це все гострішим постає серед українців питання у страхуванні життя та здоров'я за допомогою недержавного страхового сектору. Ще більшої популярності це питання набуло на тлі пандемії COVID-19, коли зросла смертність через хвороби. А після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році виникає потреба у страхуванні життя, здоров'я та майна в умовах наявності воєнних ризиків.

Тому питання розвитку страхового ринку послуг зі страхування життя постає все гостріше та є об'єктивно необхідним для вирішення. Потрібною є позитивна зміна на ринку страхування життя для покращення добробуту населення та соціально-економічних умов життя населення країни.

Основні специфіки розвитку ринку страхування життя викликані внутрішніми та зовнішніми чинниками, що впливають на його позитивний розвиток або гальмують. Законодавча сфера та система функціонування гравців ринку впливає на пошук шляхів до вирішення наявних проблем та визначення напрямків та перспектив подальшого розвитку.

Оскільки Україна з 2022 року прийняла остаточний план дій щодо євроінтеграції, то питанню розвитку ринку страхування приділяється все більше уваги з боку державних регуляторів. Дії спрямовані на боротьбу з тіньовою економікою, покращенням платоспроможності страхових компаній та спрощенням діяльності страховиків. Важливим є також наближення стандартів

діяльності ринку до європейських та побудова основ довіри населення до страховиків.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Дослідженню сутності, теоретичних основ та розвитку страхування життя присвячені вітчизняні праці Кривицької О. [24], Фарат О. [40], Федорович І., Панас Н. [41], Карнаушенко, А. [23], Маршук Л., Поплавська Є. [27], Татарин, Н., Лопушанський, Р., Лука, П. [34], Зеленська М., Завада О. [22], Ткаченко Н., Кириленко С. [37], Тимчак Н., Мінкович В. [36], Маніта А., Волкова В. [25,26], Новікова М., Волкова М., Швед А. [28] та ін.

Разом з тим, досліджувана проблематика стала ще більше актуальною в умовах, в яких опинилася сучасна Україна. Тому питання розвитку ринку страхових послуг зі страхування життя визначило вибір теми, мети, завдань, структури дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є дослідження тенденцій та теоретичних основ ринку страхування життя, визначення наявних перспектив його розвитку в Україні.

Для реалізації мети було поставлено завдання щодо:

- розкриття сутності, функцій, видів та теоретичних аспектів поняття ринку послуг зі страхування життя;
- дослідження історії виникнення послуг зі страхування життя у світі
- здійснення аналізу динаміки та тенденцій розвитку світового ринку послуг зі страхування життя;
- дослідження динаміки та тенденцій розвитку вітчизняного ринку послуг зі страхування життя;
- розкриття подальших перспектив розвитку страхового ринку послуг зі страхування життя в Україні.

Об'єктом дослідження є ринок послуг зі страхування життя.

Предметом дослідження є процес формування та розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні.

Методи дослідження. У ході дослідження було застосовано індукційний, дедукційний, методи, метод системного підходу, синтезу, аналізу, спостереження, а також абстрактно-логічний метод. Всі вони були використані для виокремлення основних складових теоретичного підґрунтя досліджуваної тематики, аналізу динаміки розвитку об'єкту дослідження та для виокремлення наявних проблем та можливих варіантів розвитку.

База досліджень. Базою дослідження є вітчизняна та закордонна наукова та статистична інформація про ринки страхових послуг зі страхування життя, аналітичні інформаційні інтернет-джерела у вільному доступі, законодавчі акти.

Науково-практична значимість одержаних результатів. Аналіз розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні та світі з попереднім вивчення теоретичного підґрунтя дозволив виявити основні закономірності діяльності ринку, тенденції, взаємовплив кризових та інших чинників на діяльність страховиків і навпаки. Отримані спостереження дозволили виявити наявні проблеми у вітчизняному ринку страхування життя та зробити припущення щодо подальшого розвитку, знайти шляхи покращення задля якісного розвитку страхового ринку України.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

1.1. Історія становлення та розвитку ринку послуг зі страхування життя у світі та в Україні

Країни світу з розвиненою економікою завжди також відзначаються добре сформованим та прогресивним ринком послуг при залученні новітніх технологій у виробництві. Ці країни також характеризуються постійним ростом макроекономічних показників, зростанням рівня життя населення та досить потужною системою соціального захисту. Під час формування та становлення соціально-орієнтованої економіки важливою складовою є вирішення питання захисту здоров'я та життя людини, підтримка її таких умов життєдіяльності, які б дозволили досягти норм у тому суспільстві, в якому вона існує. Ця практика заснована на тому, що в умовах становлення такого соціально-орієнтованого економічного середовища людський капітал розглядається як найефективніший та потенційний фактор виробництва. При цьому основна мета такого виду економічного формування – повноцінний ринок людського суспільства [32].

Із сформованого вище слідує висновок, що ринок послуг страхування життя виникав та поступово розвивався у багатьох історичних соціально-економічних формуваннях світу в ті моменти, коли у формуванні якоїсь держави чи епохи виникала необхідність зберегти чи розвинути людський капітал як основу функціонування економіки в цілому.

Існують різні варіанти трактування коли саме бере свій початок формування ринок страхування життя. Разом з тим, слід зауважити, що історія саме цього ринку послуг бере свій початок з давніх часів, але найбільш формалізована система з'явилася в Європі в 17-18 століттях.

Перші ознаки страхових відносин існували ще в стародавніх суспільствах. У Римській імперії існували похоронні колегії, члени яких робили внески для покриття витрат на похорони в разі смерті. Це було своєрідною

формою страхування на випадок смерті. Це були ранні форми колективної допомоги, які можна трактувати як ранні зародки страхових відносин. Така практика спостерігалася у декількох історичних формування і була покликана здебільшого для взаємодопомоги у випадках смерті або при нещастях. Наприклад, у Давньому Вавилоні у «Кодексі Хаммурапі» (орієнтовно 1750 року до н.е.) є згадка про механізм взаємної фінансової допомоги. Мова йшла про випадки, що коли караван втрачав товари під час подорожі через грабіж чи стихійні лиха, то його учасники отримували відшкодування через внески інших членів каравану. Також є згадки про досвід Фінікії та Греції також збереглися записи про колективні фонди страхування товарів, але без прямого зв'язку зі страхуванням життя [7].

Проте, у Римській імперії уже були сформовані такі форми страхових відносин, які були більш розвиненими та відповідали сучасним. Вони пов'язані з похоронними колегіями (*Collegia Tenuiorum* та *Collegia Funeratica*) – це були об'єднання, які забезпечували соціальну та фінансову підтримку своїм членам, а також проводили гідне поховання в разі смерті одного з них. Члени таких колегій робили регулярні внески і це дозволяло людям навіть з низькими доходами забезпечити собі гідне поховання. Цей вид колегій можна назвати своєрідною системою соціального захисту, що мала спільні риси зі сучасними системами страхування життя, оскільки фінансовий ризик був розподілений між учасниками [5].

Римська імперія також відзначилася існуванням спеціальних об'єднань для римських воїнів, що збирали кошти для допомоги сім'ям загиблих воїнів [5]. Це поклало початок розвитку системи взаємодопомоги та розподілу ризиків, що пов'язані з життям та смертю. Хоча в понятті сучасного страхування це ним не було/

Деякі форми колективних страхових угод пов'язані із життям почали також з'являтися у Середньовіччі. В першу чергу страхування тоді було пов'язаним мореплавством, торгівлею та розвитком ремесл. Морське страхування було однією з перших форм страхових угод у Середньовіччі, яке

захищало вантажі купців від втрат під час подорожей [7]. Торговці укладали угоди на випадок затоплення судна або піратських нападів, однак це було більш пов'язане зі страхуванням майна, а не життя.

У Європі в середні віки почали з'являтися цехи (guilds) – об'єднання ремісників та купців. Одним із завдань цехів було надання допомоги родинам членів у випадку їхньої смерті. Внески, які робилися членами цехів, забезпечували фінансову підтримку їхнім сім'ям у разі нещасного випадку або смерті, що можна вважати ранньою формою страхування життя. Також існували релігійні братства, які допомагали своїм членам у забезпеченні поховання. Ці братства забезпечували фінансову допомогу для похорону та релігійних обрядів, що нагадувало похоронні колегії у Римській імперії [4]. Саме такі гільдії та спілки дали початок формалізованій практиці страхування життя ближче до кінця Середньовіччя і раннього Нового часу.

У XVII-XVIII століттях страхування життя перетворилося з неофіційної практики на формальну індустрію, особливо в Європі. Всім відомо про офіційний початок страхування життя як такого, яким його трактує сучасна термінологія. Його було покладено у XVII столітті, в Англії – у 1583 році в Лондоні була укладена перша відома світові угода на страхування життя В.Гіббонса. Вона була укладена між Річардом Мартіном і 13 іншими купцями і полягала в тому, що застрахований повинен був отримати виплату в разі смерті протягом року.

Уже наприкінці XVII століття в Лондоні з'явилися перші організовані компанії зі страхування. Першою з них називають "Amicable Society for a Perpetual Assurance Office" (1706 рік). Її члени робили щорічні внески, а кошти розподілялися між сім'ями померлих членів наприкінці кожного року.

У XVIII столітті на тлі розвитку математики та статистики Джеймс Додсон першим приділив увагу більш науковому підходу до страхування життя. Цей математик зіткнувся з відмовою страхування через свій вік і розробив метод для розрахунку внесків на основі віку та тривалості життя. На основі його роботи у 1762 році була створена компанія Equitable Life Assurance

Society, яка стала однією з перших компаній зі страхування життя, що використовувала наукові методи для визначення ризиків. В свою чергу Edward Rowe Mores ввів посаду актуарія (розрахунковця) для точного визначення страхових тарифів і ризиків на основі смертності, що стало важливим кроком для подальшого розвитку галузі [15].

В цей період історії свій внесок у розвиток ринку страхування життя також внесли релігійні та суспільні аспекти. У XVIII столітті страхування життя набувало все більшої популярності серед релігійних груп. Наприклад, Presbyterian Synod of Philadelphia у 1759 році заснувала страхову компанію для забезпечення матеріальної підтримки родин померлих священиків. Це стало першим випадком офіційного страхування життя в Північній Америці [7].

До кінця XVIII століття зростання кількості страхових компаній і потреба в захисті інтересів клієнтів призвели до запровадження державного регулювання. У Великобританії було прийнято Life Assurance Act у 1774 році, який покликаний запобігти шахрайству серед страхових агентів та компаній [15].

У XIX столітті ринок страхування життя значно зріс і зазнав багатьох змін. Основними факторами розвитку стали наукові підходи до оцінки ризиків, зростання урбанізації, індустріалізації, а також поширення страхових компаній у Великобританії та США.

В цей час виникли перші актуарні таблиці – вони дозволили більш точно здійснювати оцінку ризиків і на їхній основі встановлювати розміри страхових премій з огляду на вік та стан здоров'я. Засновником вважають Вільяма Моргана, який був актуарієм у Equitable Life Assurance Society з 1775 року [16].

На ринку послуг почали виникати компанії, які надавали доступні страхові поліси для широких верств населення - Prudential та Metropolitan Life. Це посприяло стрімкому розвитку, розширенню ринку страхування життя [9].

Разом з тим зростала чисельність населення, відбувалося покращення умов життя в містах – це сприяло підвищенню попиту на страхування життя. Окрім того, більш актуальною ця послуга стала з настанням громадянської

війни в США 1861-1865 років [16]. Тоді багато страхових компаній зазнало збитків.

В середині та наприкінці 19 століття розпочалися процеси державного регулювання страхових компаній. У Великобританії в 1870-х роках були прийняті закони, що захищали права страхувальників і регулювали діяльність компаній [9].

Після XIX століття світовий ринок страхування життя продовжив свій динамічний розвиток, пристосовуючись до змін у суспільстві, економіці та технологіях, особливо в період після Першої світової війни. Це було пов'язано зі зростанням кількості індустріальних робітників і підвищенням соціальної свідомості [19].

Після Другої світової війни страхування життя стало ще популярнішим, оскільки уряди та компанії почали використовувати поліси для захисту сімей та працівників. Наприклад, післявоєнний економічний бум призвів до зростання числа застрахованих осіб, і страхування життя стало поширеним серед сімей середнього класу [6].

У середині XX століття держави почали більш активно регулювати ринки страхування. Уряди багатьох країн ухвалювали закони для забезпечення прозорості та захисту споживачів. У США з'явилися нові регулятори, а у Великобританії введені закони для підтримки фінансової стабільності страхових компаній [6].

З розвитком цифрових технологій ринок страхування життя зазнав значних змін. Онлайн-платформи дозволяють швидко порівнювати страхові продукти, а використання великих даних і штучного інтелекту допомагає компаніям краще оцінювати ризики. Це спростило процес придбання полісів і підвищило доступність страхування.

Таким чином, ринок страхування життя у світі розпочався з елементарних форм колективної допомоги в давнину і перетворився на складну галузь у Європі в епоху Просвітництва. Зараз ця сфера набуває все більшої досконалості

у світовій економіці та зазнає постійних змін, вдосконалень, коливається в залежності від економічних та історичних подій у світі.

Оскільки економіка України відставала від економіки розвинених країн світу, то і формування її бере початок із світового досвіду з переплетенням того, що було закладено владою радянського союзу, в складі якої вона була до 1991 року.

Слід зауважити, що на початку становлення радянської влади ринок страхування життя в Україні майже не розвився. Держава у цій сфері мала практично монополію і основна увага була приділена страхуванню тільки державної власності. Страхові платежі включали до податку з обороту. Держстрах виконував страхування громадських та кооперативних організацій, страхування майна на державній основі як на державній, так і на добровільній основі [24].

Оскільки діяльність Держстраху була досить розгалуженою і не мала чіткої структурованості, то у 1929 році радянський союз спробував впроваджувати масове колективне страхування працюючого населення. За десяток років з показника 75% воно знизилося до 30% оскільки такий вид страхування при тому політичному укладі виявився збитковим – його відмінили. Натомість впровадили індивідуальне змішане страхування, страхування від нещасних випадків та страхування на випадок смерті і втрати працездатності [35]. Проте, кошти державний режим використовував на свої, не пов'язані зазвичай зі страхуванням, цілі. Це було зумовлено монопольною позицією на ринку Держстраху – державним та єдиним гравцем у наданні послуг страхування життя.

Після розпаду радянського союзу 1991 року та проголошення України як окремої країни – через що виник занепад ринку страхування, а як наслідок – неповернення внесків. Через це в українському суспільстві виник високий рівень недовіри до держави та її фінансових організацій. Таким чином сформувалося підґрунтя для тривалого занепаду ринку страхування життя в країні.

Саме в цей період (1991-1996 роки) було прийнято перші законодавчі акти із регулювання діяльності на страховому ринку України. До них слід віднести прийнятий Декрет КМУ «Про внесення змін та доповнень» у ЗУ «Про банки та банківську діяльність» від 26.04.1993 р., що забороняв комерційним банкам провадити страхову діяльність. Також було прийнято ще один Декрет «Про страхування» від 10.05.1993 року. Так були покладені нові законодавчі початки регулювання та діяльності страхового ринку в Україні, проте, вони не мали відповідної методологічної основи, кваліфікованих кадрів та чітких напрямків розвитку ринку. Відсутнім був також державний нагляд, ліцензування, а більшість створюваних страховиків були неплатоспроможними і працювали на принципах фінансових «пірамід». Таким чином, на початку ринкових реформ ринок страхування життя в Україні так і залишався неврегульованим – це спричинило занепад цієї сфери [39].

Період 1996-2001 років можна назвати етапом нового зародження українського ринку страхування життя. Він розпочинається з моменту прийняття ЗУ «Про страхування». Цей Закон регламентував поділ страхових компаній на страхові компанії зі страхування життя та страхові компанії, які надають страхові послуги відмінні від страхування життя (life та non-life). Після цього документу було також прийнято велику кількість Постанов, інструкцій та нормативних актів. Вони відображали ті потреби, які виникали в економіці на етапі переходу її до ринкової. Програма розвитку страхового ринку України на 1998-2000 роки була ще одним ключовим фактором державного сприяння та зацікавленості у розвитку страхового ринку.

З 2001 по 2007 роки відбувся перехід до нових поглядів на діяльність ринку страхових послуг, його стандартів, підходів до регуляції та розвитку. В цей період страховики почали конкурувати між собою, разом з цим вони почали черпати закордонний досвід та зростати професіонально. Внаслідок розвитку цієї ринку сфери фінансових послуг у 2002 році було створено Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг. Окрім цього, унаслідок редакції ЗУ «Про страхування» у 2001 році було встановлено, що

статутний фонд страховиків у сфері страхування життя повинен становити мінімум 1,5 млн. євро. Страховий ринок почав стрімко зростати і займати основну частку небанківських фінансових послуг на ринку країни. Усе це також було спричинене ростом перестраховування ризиків та зростанням впливу іноземного капіталу [39].

З 2008 по 2012 роки настав знову кризовий період як в економіці в цілому, так і в сфері розвитку страхування. Це було спричинене світовою фінансовою кризою.

Після подолання світової кризи з 2013 по 2022 рік був етап відновлення фінансової системи, помірний ріст основних показників ринку поступове наближення до світових реалій страхового ринку. Проте, після повномасштабного вторгнення росії та початку бойових дій весь ринок фінансових послуг, як і економіка країни зазнала значного падіння. Ринок страхування життя досі має перед собою масу викликів. Відновлення та ріст гальмує зниження купівельної спроможності населення, зростання ризиків серед населення та непрогнозованість майбутніх подій. Більше того, наразі відсутні механізми перестраховування воєнних ризиків на міжнародному ринку – це спричиняє ускладнення на вітчизняному ринку страхування життя. Страховим українським компаніям все важче розподілити ризики і залучати додатковий капітал.

До основних проблем також долучилися операційні, які пов'язані із забезпеченням безпеки працівників та забезпечення безперебійної роботи. Таким чином компанії стають все більше зацікавленими в переході до цифрових технологій або пристосуватися до умов та забезпечити якісне надання послуг своїм клієнтам.

Окрім цього, Україна все більше готується до інтеграції в Європейський Союз і на початку 2024 року новий Закон «Про страхування» вже вступив в силу. Згідно з ним до страхових організацій будуть запроваджені суттєво вищі вимоги щодо платоспроможності, регулювання їхньої діяльності – все це задля наближення до європейських норм.

Отже, ринок страхування життя бере свої зачатки із перших колективних страхових відносин на тлі релігійних та ринкових відносин ще у Давньому Вавилоні та в Римській імперії. Разом з тим суттєвого розвитку та зв'язку з життям та смертю страхові відносини почали набувати в епоху Середньовіччя, а у XVII-XVIII століттях закладені початки та стрімкий розвиток цієї сфери фінансових відносин. Після чого стартувало наукове удосконалення галузі страхування життя та її стрімкий ріст спочатку в Англії, потім у США і надалі в усій Європі та інших країнах з розвиненою економікою.

Водночас, ринок страхування життя в Україні можна вважати досить молодим та проблемним. Адже, він заново формується після краху радянського союзу та стримується низками фінансових криз у світі та в країні.

1.2. Сутність, функції та види страхування життя

Важливим аспектом дослідження ринку страхування життя є визначення його теоретичного аспекту трактування у сучасному розумінні. Це також розкривається через визначення тих функцій, які виконує страхування життя для населення, держави та ринку. Важливим також буде виділення окремих видів страхування життя, які розкриють його роль та призначення в різних аспектах використання застрахованими.

Слід зауважити, що в наукових та практичних джерелах немає однозначного трактування поняття «страхування життя». Багато дослідників дають свої визначення, виокремлюючи той чи інший аспект призначення та ролі страхування життя.

Наприклад, у Кембриджському словникові страхування життя визначено як систему, в якій страхувальник здійснює регулярні платежі страховій компанії в обмін на фіксовану суму грошей, яка буде виплачена йому, коли він досягне певного віку, або буде виплачена третій особі, яку він назвав, зазвичай, член його родини, в результаті смерті [4].

А.Маніта та С.Волкова. опираючись на походження назви слова страхування з латинської мови та різні трактування світових вчених виділили кілька загальних трактувань значення поняття «страхування», зображених на Рис 1.1 нижче [26]:

Рис 1.1

Джерело: складено автором на основі даних [26]

Федорович І. зазначає, що під страхуванням життя слід уважати надання страховою компанією в обмін на сплату страхових премій гарантії виплати певної суми грошей страхувальнику або вказаній третій особі в разі смерті застрахованого або дожиття до певного терміну [41].

На думку М.Пікарда, А.Бессона та Е.Клав'єра страхування життя означає договір страхової послуги, де використовується змішане страхування. У свою чергу Є.Андрієвський більшу увагу приділяє народному заощадженню – саме його він бачить як фактор у страхуванні життя. За трактування Р.Юлдашева страхування життя виступає в якості економічного захисту, який пов'язаний із смертю застрахованого [26].

Слід також згадати, що А. Шихов під страхуванням життя вбачає економічну категорію, яка є замкнутими перерозподільчими відносинами між учасниками процесу страхування життя щодо формування страховиком за рахунок сплати страхувальниками страхових премій (внесків) та прибутку від інвестування страхових резервів цільового страхового фонду й використання його для виплати страхових сум застрахованим особам при настанні страхових випадків встановлених договорами страхування [36]. Саме таке трактування вже більше відображає можливі напрямки практичної діяльності страхових компаній як гравців ринку та показує джерела доходів страховиків відмінній від систем фінансових «пірамід». При відображенні таких напрямків діяльності страховиків може значно зрости довіра населення до цих фінансових інституцій, що сприятиме розвитку ринку страхування життя в Україні.

Дещо застарілим твердженням страхування життя, але таким, яке відображає розуміння українського населення та системи страхування, що лишалася після розпаду радянського союзу є трактування Л.Бойка. За його визначенням страхування життя – це форма захисту від ризиків, що загрожують життю, здоров'ю. Він відносив його до накопичувального страхування і зазначав, що ці акумульовані кошти будуть знаходитися у страховому фонді та стануть важливим джерелом інвестицій в економіку держави [42]. Проте, зараз це твердження стає все менш актуальним з огляду на європейську інтеграції та зростання швидкості виходу на ринкові стандарти ведення діяльності економіки.

Дещо схожим виявилось трактування поняття у працях Т.Татаріної. Вона трактує страхування життя як важливу галузь страхового ринку, що має на меті забезпечення основної частини довгострокових інвестицій в національну економіку та допомагає підвищити її конкурентоспроможність. Через це ринок страхування життя країн являє собою показник розвитку економіки, підприємництва, інвестиційного ринку країни [40].

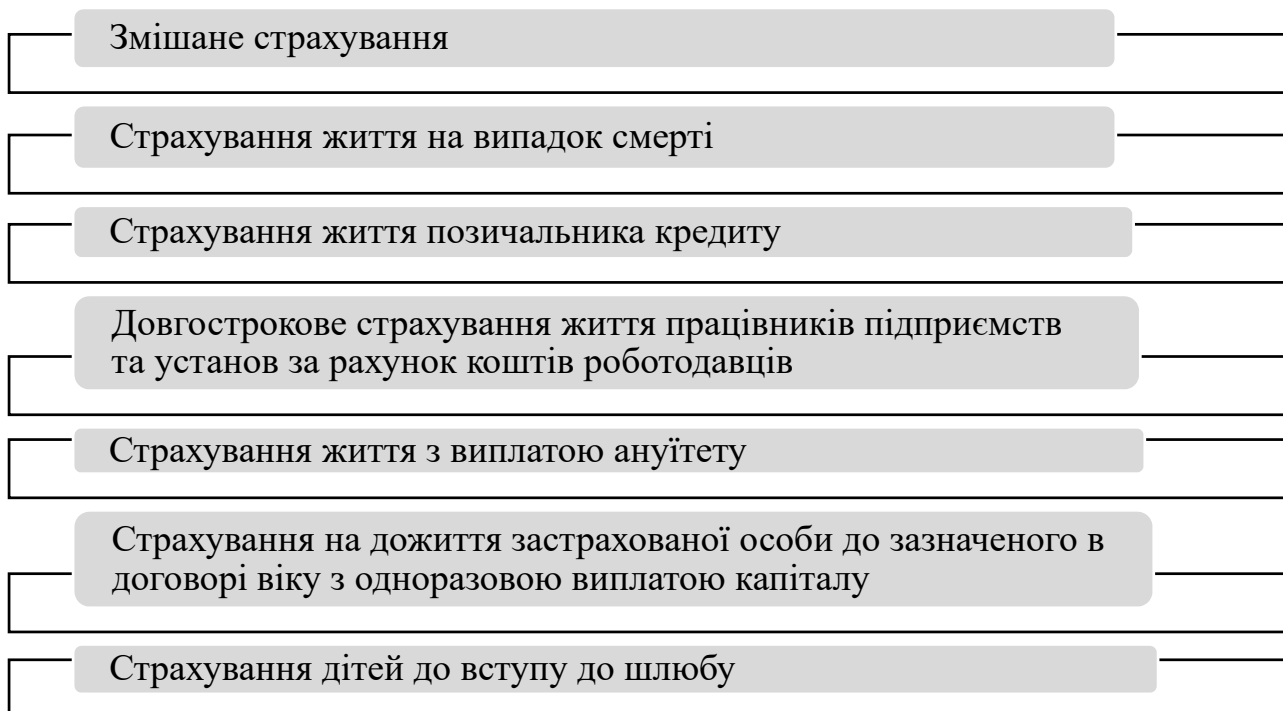
Не зважаючи на різні трактування сутності страхування життя дослідниками цього питання, насамперед потрібно звертатися до законодавчої

бази. Згідно з ЗУ «Про страхування» від 1996 (який наразі втратив свою чинність у зв'язку з прийняттям ЗУ «Про страхування» 2023 року, але в якому немає визначення терміну страхування життя) зі змінами та редакціями наведене наступне визначення страхування життя - це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку. Умови договору страхування життя можуть також передбачати обов'язок страховика здійснити страхову виплату у разі нещасного випадку, що стався із застрахованою особою, та (або) хвороби застрахованої особи. У разі, якщо при настанні страхового випадку передбачено регулярні послідовні довічні страхові виплати (страхування довічної пенсії), обов'язковим є передбачення у договорі страхування ризику смерті застрахованої особи протягом періоду між початком дії договору страхування та першою страховою виплатою з числа довічних страхових виплат. В інших випадках передбачення ризику смерті застрахованої особи є обов'язковим протягом всього строку дії договору страхування життя [30].

Страховики мають право займатися тільки тими видами добровільного страхування, які визначені в ліцензії. Згідно з дослідженнями А.Маніти та С.Волкової можна виділити наступні види страхування життя Рис 1.2 [24]:

Рис 1.2

Види страхування життя

Джерело: складено автором на основі даних [24]

Слід також виділити види (класи) страхування життя, які відокремлені на законодавчому рівні у новому ЗУ «Про страхування» від 2023 року:

- 1) клас 19 - страхування життя (інше, ніж передбачено класами 20, 21, 22, 23);
- 2) клас 20 - страхування життя до шлюбу та до народження дитини;
- 3) клас 21 - інвестиційне страхування життя;
- 4) клас 22 - безперервне страхування здоров'я;
- 5) клас 23 - пенсійне страхування [31].

Через це можна з упевненістю стверджувати, що за нового закону було чітко визначено класи страхування життя та відповідно визначено їхні класифікаційні ознаки, ознаки притаманних ризиків в межах цих класів [31].

Роль страхування життя розкривається через його специфічні функції та цілі, які перед собою ставить страхувальник. Зокрема, звернемо увагу на ті

функції страхування життя, які виділяють науковці в умовах ринкової економіки [39]:

- Мотивація персоналу суб'єктів господарювання - полягає у довгостроковому нагромаджувальному страхуванню життя в якості невід'ємного елемента сучасного управління робочими кадрами. Це допомагає керівництву підприємств більш ефективно вирішувати питання забезпечення кадрами за мінімальних витрат та допомагає в утворенні ефективного управління фінансовими потоками- підприємств.

- Кредитна – у більшості країн з розвинутою економікою є передбачена можливість кредитування страхувальників страховиками у границях викупної суми на момент видачі кредиту та на термін, який не перевищує період, який залишається до закінчення дії договору страхування життя.

- Інвестиційна – ця функція полягає у трактуванні страхових внесків страховиками як довгострокової інвестиції. Відображається це у можливості залучати дані кошти в довгострокове інвестування з поєднанням вмілого та розумного їх розподілу та використання як страхових резервів. Це також допомагає вирішити задачі фінансування видаткових державних проектів без залучення зовнішньоекономічних джерел – як наслідок відбувається зростання економіки, покращення рівня життя населення тощо.

- Покращення стану здоров'я населення – завдяки тому, що страхувальники зобов'язані здійснювати страхові внески, вони більше переймають на себе відповідальність за власне життя та здоров'я і, відповідно, краще про нього дбають. Разом з тим, досить поширеною практикою є під час укладання договору страхування життя проведення діагностики стану здоров'я страхувальника, вивчення його методу життя, наявності шкідливих звичок та інших аспектів, що в подальшому впливатиме на розмір та вартість страхування.

- Соціального страхування – тут страхування життя виступає як доповнення до соціального страхування і багатьма сприймається як альтернатива та/або додаток до пенсійного страхування.

- Формування соціально орієнтованого суспільства із забезпеченим майбутнім – від того чи здійснює особа страхування життя залежить її статус в суспільстві, чи отримає вона гідну освіту, чи буде можливість отримати кредит у банку, чи буде достатній рівень пенсійного забезпечення в старості та ін. Тут мова йде про плани та впевненість у майбутньому громадян та інвестиції у гідну старість.

Отже, в різних наукових та правових джерелах ми знаходимо пояснення страхування життя з фокусом на економічну діяльність держави, на інтереси страхувальників чи на відображення економічних процесів ринку страхування. Проте, точне визначення поняття потрібно шукати у законодавчих актах, які регулюють ринок страхування та визначають його норми та межі діяльності.

Проте, задля розуміння самої специфіки, відмінності від інших видів страхування потрібно звертати увагу на функції, які покладені у страхування життя, на класи (види) страхування життя, які відображають специфіку предмета та об'єкта страхування та умов виплати страхових внесків і премій.

Страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку. Поділяється страхування в Україні на страхування життя до шлюбу та до народження дитини, інвестиційне страхування життя, безперервне страхування здоров'я, пенсійне страхування та інше страхування життя. Сутність та мета страхування життя розкривається через його функції – всі з них покликані на покращення рівня життя страховиків у майбутньому та на зростання показників діяльності страховиків та економіки в цілому за рахунок інвестиційної діяльності.

РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Аналіз світових тенденцій розвитку ринку послуг зі страхування життя

Розвиток та тенденції ринку страхування життя залежать від безлічі складових, які впливають на економічні процеси в галузі. Зокрема, найбільший вплив мають загальні тенденції на світовому ринку та події, як от світові кризи, війни, стихійні лиха тощо. Для зменшення впливу ризиків для кінцевих споживачів цього ринку існує інструмент, що декларує відносини його гравців – це договір страхування або ж страховий поліс. Поліс покликаний для захисту або можливого відшкодування майбутніх збитків для фізичних чи юридичних осіб. Все це включає загальні риси та складові ринку страхових послуг зі страхування життя у світі.

Проте, проводячи аналіз основних тенденцій на світовому ринку, можна спостерігати основні тенденції та поділ ринку не тільки за сегментами, а й територіями. Саме останній поділ цікавий тим, що кожен регіон у силу історичних та економічних обставин, традицій місцевості має свої особливості, рівень розвитку. Також спостерігається фокусування ринку на одній чи кількох видах послуг, що надаються у межах страхування життя.

Проведення аналізу розвитку сучасного страхового ринку послуг зі страхування життя найкраще розглядати від початку відновлення після світової фінансової кризи 2008 року – орієнтовно з 2016 року. Цей сектор досить швидко відновлюється після таких подій. Те ж сталося і після світової пандемії коронавірусу COVID-19. Цікавою особливістю та новизною ринку став стрімкий розвиток та збільшення кількості нових компаній, що діють у сфері фінансових технологій – *insurtech*.

Хоча з появою нових гравців ринку спостерігається загальна тенденція розвитку ринку страхових послуг зі страхування життя, проте, спостерігаються

і гальмівні сфери впливу. Значно вповільнює стабільний розвиток галузі в умовах сьогодення світова інфляція. Це впливає із двох причин:

1) Зростання інфляції провокує ріст вартості послуг страхування життя. Кінцеві споживачі послуг страхування життя можуть схильні в таких умовах до уникнення можливості придбання певних видів страхування життя, якщо вони не є обов'язковими (наприклад, страхування подорожей або страхування домашніх тварин). Наприклад, згідно з даними ресурсу *Statista* в опитування 2022 року 18% клієнтів Великої Британії відповіли, що вони віддають перевагу витратити менше на страхування подорожей саме через інфляційні явища та процеси [14].

2) Через інфляцію зростають витрати на виплати страхових премій. В цьому випадку процес зростання інфляції провокує гальмування розвитку ринку з боку постачальників послуг зі страхування життя.

Якщо ж говорити про статистику галузі, то її на даному етапі розвитку поділяють територіально, виходячи з осередків, які визначають відмінності та тенденції розвитку певного регіону [14]:

- Страхування майна та від нещасних випадків та страхування життя в США;
- Страхова галузь Канади;
- Страхова галузь Латиської Америки;
- Страхова галузь Великої Британії;
- Страхова галузь Німеччини;
- Страхова галузь Іспанії;
- Страхова галузь Ради співробітництва Перської затоки;
- Страхова галузь Африки;
- Страхова галузь Індії;
- Страхова галузь Сінгапуру;
- Страхова галузь Філіппін.

Для більш конкретного аналізу та порівняння світових ринків страхових послуг зі страхування життя варто приділити увагу таким показникам, як валова сума страхових сплачених премій, доходи страховиків, рівень проникнення, кількість працівників у галузі тощо. Розглянемо деякі з них, особливу увагу приділивши найбільш успішним, які диктують правила та впроваджують нові технології на світовому ринку послуг страхування життя. До таких відносять ринки страхових послуг страхування життя в США, Великій Британії, Німеччині.

Північна Америка є центром для двох великих страхових ринків світу, зокрема Сполучених Штатів, які займають перше місце, хоча Канада також зберігає значні позиції. Ринок страхування у *США* вважається найрозвиненішим у світі. Саме в цій країні існують найвпливовіші гравці та панує здорова конкуренція. Саме це впливає на динамічний розвиток галузі послуг страхування життя. Кожна впливова велика страхова компанія намагається вирватися в лідери або ж утримати лідерські позиції. Саме цьому вони постійно проводять аналіз тенденцій ринку, світової економіки, прогнозують світові процеси та впроваджують інновації.

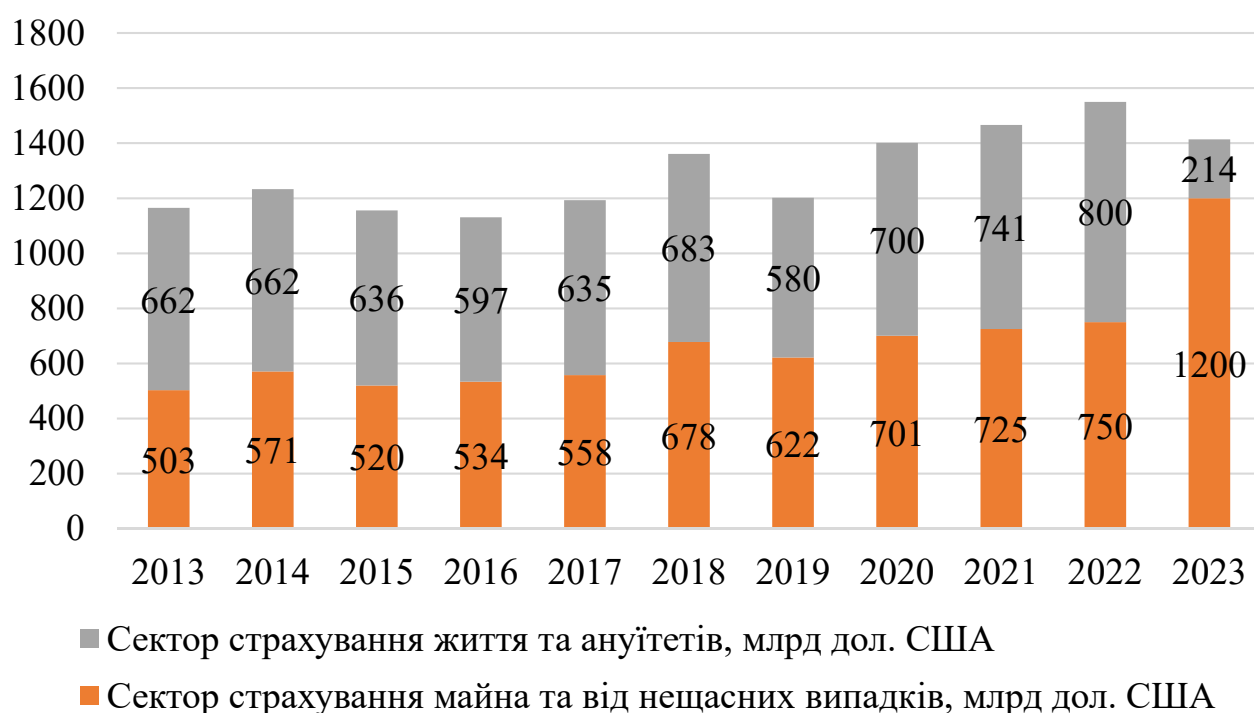
Варто також зазначити, що у Сполучених Штатах законодавче регулювання ринку послуг страхування життя регулюється на рівні кожного штату окремо. Звідси випливає, що в кожному штаті є своє правила щодо оформлення, здійснення, вимог та регулювання послуг страхування життя. Загалом у країні у 2023 році налічувалося 259 млн. страхових полісів зі страхування життя (хоча порівняно із даними до світової кризи 2008 року ця кількість суттєво скоротилася, адже у 2008 році у США налічувалося майже 335 млн. полісів). Світові тенденції також внесли корективу і в кількість страхувальників. Їхня кількість за останні десятиліття також зменшилася [14].

Якщо говорити про найбільші страхові компанії, які здійснюють послуги за страхування майна та страхування від нещасних випадків, то одними з найбільших є Berkshire Hathaway, State Farm і Progressive Corp. У Сполучених Штатах страхування майна та страхування від нещасних випадків зазвичай

покриває як ризики пов'язані із втратою майна, так і ризики його пошкодження. Це може стосуватися як фізичних об'єктів, так і юридичної відповідальності. Мала кількість великих компаній, які є переважаючими на ринку послуг страхування життя в Сполучених Штатах, забезпечують великий процент послуг та є домінуючими на ринку. Однак, орієнтовно половину всіх продажів страхування життя здійснюють незалежні агенти. Така ситуація присутня через те, що все більше страховиків перекладають обов'язки на цих агентів та змушені віддавати їм частину своїх прибутків для сплати таких послуг.

Рис.2.1

Динаміка валових сплачених премій сектором страхування майна та від нещасних випадків та сектором страхування життя та ануїтетів у США упродовж 2013-2023 рр., млрд дол США

Джерело: складено автором на основі даних [14]

Згідно з даними рисунку 2.1, складеними на основі джерела The ACLI Life Insurers Fact Book та інших джерел аналітичних даних ринку послуг страхування життя у Сполучених Штатах, сектор страхування життя та ануїтетів майже завжди був наближеним по сумі сплачених премій до сектора

страхування майна від нещасних випадків. Упродовж десятиліття показники номінально зросли більше ніж у 2 рази. Така тенденція свідчить про стрімкий ріст ринку.

У 2023 році сума виплачених страхових премій сектора життя та анuitетів становила 214 млрд. дол. США і була рекордно низькою в той час, як сума виплачених страхових премій сектора страхування майна та від нещасних випадків була рекордно високою за останнє десятиліття і склала 1200 млрд. дол. США.

Таблиця 2.1

**Рейтинг найбільших страхових компаній за обсягами прямих
страхових премій у США за 2023 рік**

Назва компанії	Обсяг прямих страхових премій, млрд. дол. США
Northwestern Mutual	13,9
New York Life	12,5
MetLife	12,3
Prudential	10,5
MassMutual	9,6

Джерело: складено автором на основі даних [2]

Отже, Northwestern Mutual у 2023 році була найбільшою за обсягом страхових премій компанією США. Вагому частку в доходах цих компаній складають доходи від послуг страхування життя всередині країни, хоча ці компанії також надають й інші послуги та/або здійснюють діяльність і на територіях інших країн.

Про зростання ринку послуг страхування життя в США свідчить також динаміка кількості працівників галузі. У 2013 році в сфері страхування життя було задіяно 829 тис. осіб, а вже у 2023 році цей показник зріс до 912 тис. осіб.

Не зважаючи на зростання основних показників ринку послуг страхування життя в США за останнє десятиліття, кількість самих

застрахованих зменшилася. У 2023 році близько 50% дорослого населення країни користувалося послугами страхування життя. Тоді як раніше цей показник складав більше 60%. Населення спонукає звертатися до послуг страхування життя такі події як одруження, народження дітей. Дуже часто ці одноразові винагороди використовуються для фінансування погребу, погашення боргів померлих і дуже часто для оплати вартості навчання дітей у коледжі.

Отже, за останні роки спостерігається тільки зростання та розвиток ринку послуг страхування життя у грошовому вираженні. Це щонайменше пов'язане із інфляційними процесами. Разом з тим спостерігається все більша тенденція до скорочення бажаючих укласти договір страхування. Це призводить до скорочення кількості страхових компаній. На ринку виникла ситуація, яка ставить нові виклики перед страховими компаніями і вони все більше починають залучати новітні технології у своїй діяльності.

За результатами діяльності у 2022 році Канада опинилася на 8 місці по показнику вартості прямих премій страхування. Якщо звертати увагу на те, які саме страхові компанії, що здійснюють надання послуг зі страхування життя займають лідерські позиції, то їх рейтинг зображено на таблиці 2.

Таблиця 2.2

**Рейтинг найбільших страхових компаній за обсягами прямих
страхових премій у Канаді за 2023 рік**

Назва компанії	Обсяг прямих страхових премій, млрд. канадських дол.(CAD)
Manulife Financial	849
Canada Life	373
Sun Life Financial	322
iA Financial Group (Industrial Alliance)	85
Empire Life	18

Джерело: складено автором на основі даних [2]

Згідно з даними таблиці 2.2 на канадському ринку послуг зі страхування життя лідерську позицію з великим відривом за обсягами прямих премій займає компанія Manulife Financial. У 2023 році сума її активів становила майже 850 млрд. канадських доларів. Майже втричі нижчий показник був у компаній Canada Life та Sun Life Financial, які посіли друге та третє місця відповідно. Проте, згідно зі офіційними джерелами компанія Fairfax Financial стала найбільшою канадською страховою компанією за обсягом страхових доходів у 2023 році. Така ситуація склалася через те, що прибуток страхових компаній складають не тільки з доходу від страхування, але й від інвестицій, адже страховики в цій країні є одними з найбільших інституційних інвесторів.

Медичне та автострахування в Канаді – найбільш поширені види страхових полісів уже довгий час. Упродовж кількох останніх років ситуація є такою ж самою. Функціонування державного медичного страхування в Канаді не покриває всі види медичних послуг та лікування. Саме тому багато осіб користуються додатковими послугами медичного страхування. Наприклад, для покриття витрат на стоматологію, на окуляри при захворюваннях очей, на фізіотерапію тощо. З огляду на це, більше 2/3 канадців мають такі додаткові поліси зі страхування здоров'я.

Ринок страхових послуг *Великої Британії* мав значний вплив на формування основних правил цієї сфери та досі лишається одним із найбільших та найрозвиненіших. Він представлений великою кількістю як внутрішніх, так і зовнішніх страхових компаній. У 2023 році країна посіла третє місце у рейтингу прямих страхових премій ринку послуг страхування життя після США та Китаю [2].

Як і в США, у Великій Британії спостерігається тенденція до скорочення кількості страхових компаній. Причиною та наслідком такої ситуації є активність М&А сектору (сектору злиття та поглинання).

Відмінністю ринку послуг страхування життя у Британії є те, що страхові послуги покривають ризики не тільки у випадках смерті, а й також у таких

серйозних проблемах, коли людина втрачає дієздатність унаслідок інвалідності або унаслідок ураження невиліковною хворобою.

Згідно з даними таблиці 2.3 найбільшими гравцями упродовж багатьох років залишаються AXA, Aviva та Phoenix Group. При цьому перші дві компанії значно лідирують та постійно змагаються між собою.

Таблиця 2.3

Рейтинг найбільших страхових компаній за обсягами прямих страхових премій у Великій Британії за 2023 рік

Назва компанії	Обсяг прямих страхових премій, млрд. фунтів стерлінгів
AXA	31,8
Aviva	20,2
Phoenix Group	7,3
Admiral	5
Legal & General	3

Джерело: складено автором на основі даних [18]

Багато з провідних європейських страховиків мають свої штаб-квартири в Великій Британії. Три з десяти найбільших компаній у секторі страхування життя та здоров'я в Європі розташовані саме там, зокрема найбільші з них – Aon, Prudential і Willis Tower Watson, загальна ринкова вартість яких перевищує 130 млрд. дол. США станом на першу половину 2023 року. Інші великі європейські страхові компанії, такі як Allianz, Zurich, AXA, Generali та Ageas, походять з Німеччини, Швейцарії, Франції, Італії та Бельгії відповідно.

Отже, ринок послуг зі страхування життя Великої Британії вважається одним із найстаріших і водночас він є один із найпотужніших та розвиненіших. Наразі спостерігається тенденція до зменшення кількості страховиків через процеси поглинання та злиття кількох компаній в одну. Проте, значного спаду суми чи кількості наданих послуг зі страхування життя у Великій Британії поки

не спостерігається, тому ця країна уже упродовж кількох років займає одне з лідируючих місць у рейтингу по наданні цих послуг у світі.

Страхова галузь Латиської Америки вирізняється тим, що страхування пропонує окремим особам або компаніям захист у разі майбутньої втрати або травми, наприклад, пошкодження після автомобільної аварії, викрадення речей з дому тощо. Регіон стрімко розвиває сектор фінансових страхових технологічних компаній і значно цим покращує стан галузі страхування життя.

Німеччина має одну з найбільших страхових галузей у Європі та є домом для деяких із найбільших страхових компаній у світі, таких як Allianz Group та Munich Re. У 2022 році Allianz увійшов до п'ятірки найкращих страховиків світу за ринковою капіталізацією. Між тим, Munich Re була найбільшою перестраховою компанією за обсягом нарахованих премій у 2021 році. Страхові компанії купують перестраховання, щоб зменшити суму, яку їм доведеться виплачувати за претензіями, особливо у випадку збитків через стихійні лиха. Німецькі страховики зберегли приблизно 86% ризику, який вони взяли на себе через премії, і передали решту частки перестраховикам. Кількість німецьких медичних страхових компаній в останні роки скорочується, головним чином через злиття та поглинання всередині сектора. Разом з тим, кожен житель Німеччини зобов'язаний мати медичне страхування, а це означає, що цей розвиток стосується кожного з понад 83 млн жителів.

Іспанія має один із найбільших страхових ринків у світі, який очолює національні страхові компанії, такі як VidaCaixa, Mapfre та Grupo Mutua Madrileña. Іспанський страховий ринок був дев'ятим за розміром страховим ринком серед країн ОЕСР у 2021 році. Страхування автомобіля є найпоширенішим видом страхування в Іспанії, що відрізняє іспанський страховий ринок від сусідів Німеччини та Франції. Медичне страхування було найпоширенішим видом страхування в Німеччині, те саме стосується і Франції.

Переважає більшість іспанських споживачів мали автомобіль у 2023 році. Усі транспортні засоби в Іспанії повинні мати принаймні страховку

відповідальності перед третіми особами, яка покриває будь-які травми чи пошкодження, заподіяні водієм.

Ринки Саудівської Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратів, Кувейту та Катару є найбільшими страховими ринками в регіоні Ради співробітництва Перської затоки. Страхування, крім страхування життя, є більш значним сегментом страхової галузі в цьому регіоні. Більшість страхових полісів було адаптовано до вимог ісламського законодавства так само, як і інші фінансові продукти, щоб уникнути процентного доходу.

Рівень проникнення страхування в регіоні Ради співробітництва Перської затоки загалом дуже низький. Об'єднані Арабські Емірати мають найвищий рівень проникнення страхування – 2,5%. У Катарі найнижчий рівень проникнення страхування – близько 1% [14].

Страхова галузь Африки все ще розвивається в багатьох країнах на всій території континенту. На галузь страхування припадає менше 3% застрахованих збитків від катастроф у всьому світі при 18% популяції населення світу. Однак, незважаючи на низький рівень охоплення страхуванням, продовжує зростати інтерес і зосередженість з боку великих міжнародних брокерів, страховиків і перестраховиків. У 2020 році вартість страхових премій в країнах Африки на південь від Сахари склала трохи більше 50 мільярдів доларів США.

Історія страхової індустрії Індії бере свій початок ще до здобуття незалежності, коли на початку 19 століття було засновано Oriental Life Insurance Company. Страхові компанії були націоналізовані після здобуття незалежності, а галузь була відкрита для приватних гравців лише після заходів щодо лібералізації в 1991 році. Сьогодні вартість валових премій, зібраних компаніями зі страхування життя, становить майже понад сім трильйонів індійських рупій із рівнем проникнення страхування з щільністю, що демонструє тенденцію до зростання. Однак Індія має набагато нижчий рівень проникнення страхування порівняно із середнім світовим показником, що залишає багато можливостей для зростання.

Уряд Індії продовжує всебічно розвивати страховий ринок і оголосив пропозицію щодо лібералізації прямих іноземних перевезень. Крім того, індійський страховий сектор спостерігає сплеск стартапів у галузі страхування та компаній у всьому ланцюжку створення вартості. У майбутньому індійським страховим компаніям потрібно буде використовувати технології всередині організації та для взаємодії з клієнтами, щоб розкрити весь потенціал ринку, і очікується, що технічні фінансові страховики (insurtechs) відіграватимуть ключову роль у трансформації страхового сектора.

Сінгапур прагне стати страховим центром в Азії. Останнім часом споживчі переваги змінюються. Через вплив COVID-19 ця зміна прискорила цифрову трансформацію сектора. Тенденції купівлі страхових послуг дедалі більше зміщуються в бік цифрових каналів, де зростає перевага веб-сайтам і мобільним додаткам, тоді як традиційні канали переживають спад. Також в 2022 році запустили перший у Сінгапурі екологічний продукт страхування життя та нового екологічного страхування автомобілів для електромобілів.

Філіппіни мають недостатньо розвинений ринок страхування з низьким рівнем проникнення менше 2%. Але завдяки зростанню середнього класу та зростанню наявного доходу страховий ландшафт країни готовий до зростання в найближчі роки. У 2023 році страховий ринок згенерував премії на суму приблизно 390 мільярдів філіппінських песо, що вказує на 72% зростання порівняно з його значенням у 2016 році. Однак низька обізнаність і доступність страхових планів продовжують залишати виклик сектору [14].

Отже, в загальному на світових ринках послуг зі страхування життя переважають кілька основних тенденцій розвитку:

- 1) Зростання вартості послуг зі страхування життя, здебільшого внаслідок інфляційних процесів;
- 2) Скорочення кількості страхових компаній, що надають послуги зі страхування життя – найчастіше через процеси злиття та поглинання, а самі послуги передають для виконання для страхових брокерів;

3) Розвиток та зростання кількості компаній у секторі фінансових технологій.

4) Об'єм та кількість наданих послуг зі страхування життя постійно коливається в залежності від росту вартості самих послуг, необхідності покриття витрат на лікування, зміни вимог законодавства щодо страхування життя та здоров'я.

Хоча всі ці тенденції показують загальну картину, та все ж варто відмітити, що в цій сфері послуг страхування спостерігається жорстка конкуренція за лідерство. Тому всі компанії намагаються не тільки втримуватися на плаву, переживаючи наслідки світових криз та явищ, а й постійно розвиваються, впроваджують новітні технології у свою діяльність у боротьбі за своїх клієнтів.

2.2. Оцінка динаміки розвитку ринку послуг зі страхування життя в Україні

Розвиток ринку послуг зі страхування життя у провідних країнах світу задає тенденції розвитку ринків менш розвинених, локальних. У зв'язку з цим ринок послуг зі страхування життя в Україні є набагато гірше розвиненим із проаналізованими нижче. Найбільше це пов'язане із тим, що така діяльність, як і сама незалежна Україна виникли нещодавно. А специфіка ринку успадкована від часі СРСР і ще не пройшла етап переходу до суто ринкової економіки.

Варто провести більш детальний аналіз тенденцій розвитку ринку страхових послуг зі страхування життя в Україні. На рисунку 2 відображено динаміку кількості страхових компаній, що здійснюють страхові послуги зі страхування життя, упродовж 2000-2024 років.

Слід зауважити, що при аналізі розвитку ринку з огляду на кількість компаній, які існували на ринку послуг зі страхування життя (рис.2.2), можна сказати:

1) У період 2002-2008 роки ринок стрімко почав зростати. Після прийняття Закону України «Про страхування». Оскільки були окреслені рамки діяльності та основи провадження страхування в країні компанії почали стрімко засновуватися та розвиватися;

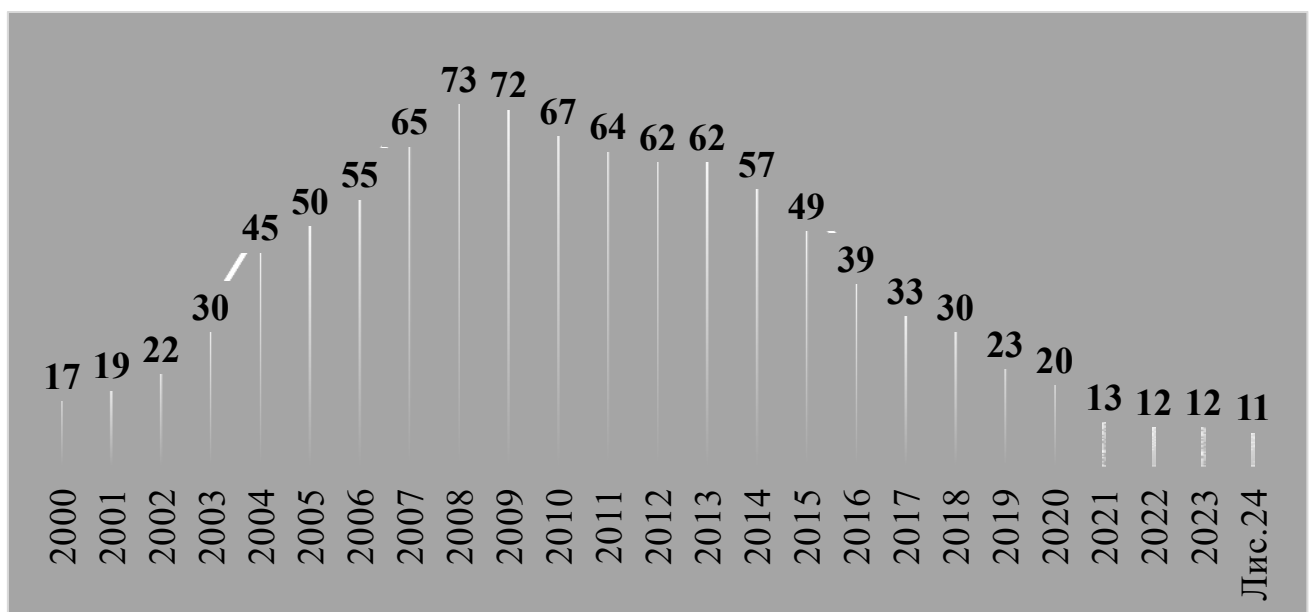
2) Після початку світової економічної кризи 2008 року кількість гравців на ринку почала не значно скорочуватися;

3) Починаючи із 2014 року, коли росія розпочала збройну гібридну війну проти України, ринок послуг зі страхування життя став стрімко щорічно скорочуватися. Упродовж 2014-2021 років кількість страхових компаній зі страхування життя скоротилася у 4 рази з 57 у 2014 році до 13 у 2021 році. На це вплинули багато факторів, передусім хитка ситуація в економіці країни та низький рівень доходів населення.

4) Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 2022 року почався період значних змін щодо регуляторного впливу на ринок послуг зі страхування життя. Це відбулося внаслідок встановлення курсу на Євроінтеграцію країни та розвитку фінансового сектору.

Рис.2. 2

Динаміка кількості страхових компаній, які здійснюють страхові послуги зі страхування життя, упродовж 2000-2024 років, одиниць

Джерело: складено автором на основі даних [33]

Внаслідок останніх змін упродовж 2022-2024 років кількість страхових компаній становить 11-12 одиниць на всю країну. Такі події відбулися внаслідок реформаторських заходів.

Зокрема, Національний Банк України посилив механізми неплатоспроможності страхових компаній, запровадив моніторинг, який відповідає міжнародним стандартам. Також він став приділяти більше уваги оцінці стабільності страхових компанії, опираючись на їхні інвестиційні стратегії. Відбулися також зміни щодо того, які види страхування життя є обов'язковими, а які переведені на добровільні основи.

Окрім того, у 2023 році вийшла нова редакція Закону України «Про страхування». Цей Закон також наблизив визначення понять, регулювання ринку страхових послуг до стандартів Європи. Згідно з ним було запроваджено нові, більш жорсткі, вимоги щодо платоспроможності страхових компаній. До 48 млн грн зріс номінально рівень розміру статутного капіталу страхових компаній, що надають послуги зі страхування життя. Також було впроваджено ліцензування за класами страхування, що значно спростило процес отримання ліцензій та зменшило кількість бюрократичної тяганини.

З позитивом варто відмітити також запровадження вимог щодо кваліфікації керівників та оцінювання профпридатності наглядових органів страхових компаній. Також було заборонено діяльність компаній із країни-агресора (росії) та з Білорусії.

Зважаючи на зазначену вище інформацію, слід зауважити, що ринок страхових послуг зі страхування життя в Україні має низку проблем та слабку основу для його розвитку. Через це спостерігається постійне скорочення кількості страховиків на ринку. Разом з тим, варто також проаналізувати інші показники діяльності цього виду ринку страхування.

Як видно з рисунку 2.3, грошове вираження динаміки розвитку ринку страхових послуг зі страхування життя коливався в залежності від кризових явищ. Так, упродовж 2018-2019 років спостерігалось зростання кількості

валових страхових премій з 3,9 до 4,6 млрд грн. Проте, унаслідок кризи у світі спровокованої епідемією COVID-19 у 2020 році відбулося значне зниження показника і він скоротився до значення 2,7 млрд грн. Після цього, коли ринок у 2021 році почав відновлюватися і показник зріс удвічі до 5,9 млрд грн, у 2022 році унаслідок повномасштабного початку російсько-української війни відбулося чергове падіння показника до 2,5 млрд грн. Разом з тим, після початку реформ та нового нормативного регулювання відбулося чергове зростання валових страхових премій зі страхування життя до значення 4 млрд грн у 2023 році.

Рис.2.3

**Динаміка валових страхових премій зі страхування життя упродовж
2018-2023 років, млрд грн**

Джерело: складено автором на основі даних [33]

З огляду на премії та виплати за результатами першого півріччя 2024 року на ринку страхових послуг зі страхування життя лідирують такі 5 страхових компаній як:

- 1) МЕТЛАЙФ;
- 2) ТАС;
- 3) УНІКА ЖИТТЯ;
- 4) РЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ;
- 5) ARX LIFE.

Таблиця 2.4

**Лідери ринку страхування життя за обсягами премій за перше
півріччя 2024 року, млн грн**

№	Назва страхової компанії	Обсяг премій, млрд грн
1	МЕТЛАЙФ	1,274
2	ТАС	0,330
3	УНІКА ЖИТТЯ	0,203
4	РЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	0,187
5	ARX LIFE	0,168

Джерело: Складено автором на основі даних сайту [33]

За даними джерела [33] на ринку послуг страхування життя у першому півріччі 2024 року працювало 11 таких страховиків. При цьому п'ятірка лідерів за обсягами премій, яка зазначена у таблиці 4 займає 86% всього ринку. При цьому перше місце посіла компанія МЕТЛАЙФ з обсягом премій у 1,274 млрд грн, що становить половину загального обсягу ринку страхування життя. Вона є безсумнівним лідером, адже друге та третє місце займають компанії ТАС (0,33 млрд грн) та УНІКА ЖИТТЯ 0,203 млрд грн) відповідно.

У першому півріччі 2024 року обсяг страхових платежів ринку послуг страхування життя становив більше 2 млрд грн. Цей показник у порівнянні з першим півріччям 2023 року збільшився на чверть. Близько 2 мільйонів осіб є застрахованими на ринку послуг зі страхування життя – це більше 0,5 млн договорів страхування. Страхувальниками здебільшого виступають громадяни – їхня частка становить майже 88% [33].

Показник обсягу виплат ринку послуг зі страхування життя за перше півріччя 2024 року сягнув 0,6 млрд грн., 81% від цієї суми припадає на лідерів, які наведені у таблиці 2.5. Згідно з даними ресурсу forinsurer.com найбільше виплат здійснювалося в сфері накопичувального страхування, здебільшого за рахунок посередників.

Таблиця 2.5

Лідери ринку страхування життя за обсягами виплат за перше півріччя 2024 року, млн грн

№	Назва страхової компанії	Обсяг премій, млрд грн
1	МЕТЛАЙФ	0,239
2	ТАС	0,133
3	УНІКА ЖИТТЯ	0,055
4	ARX LIFE	0,032
5	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	0,028

Джерело: Складено автором на основі даних [33]

Показник активів страховиків життя у першому півріччі 2024 року становив 17 млрд грн, загальна сума власного капіталу сталала 3400 млн грн. Інвестиції в облігації внутрішньої державної позики та банківські вклади сформували основу інвестиційного портфеля страхових компаній. Це відбулося завдяки випуску військових облігацій.

Згідно з даними Національної асоціації страховиків України (НАСУ) в Україні у 2023 році налічувалося близько 4,3 млн осіб, що є застрахованими та користуються послугами зі страхування життя.

Згідно з даними таблиці 2.6 упродовж досліджуваного періоду спостерігалось явище скорочення кількості страховиків в Україні. Так, кількість скоротилася більше ніж удвічі із 281 страхової компанії у 2018 році до 111 страховиків у 2023 році. Серед них кількість страховиків, що надають послуги із страхування життя скоротилася майже у 3 рази із 30 фірм у 2018 році до 12

компаній у 2022 та 2023 роках. Разом з тим, кількість страховиків, що надають послуги відмінні від страхування життя скорочувалася ще інтенсивніше. У 2,5 рази зменшилася їхня кількість упродовж досліджуваного періоду.

Таблиця 2.6

**Динаміка основних показників розвитку ринку послуг страхування
упродовж 2018-2023 років**

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Загальна кількість СК	281	233	210	169	139	111
з них СК страхування, відмінного від страхування життя	251	210	190	156	127	99
з них СК страхування життя	30	23	20	13	12	12
Валові страхові премії, млрд грн	49,4	53,0	45,2	51,4	39,6	47,0
Валові страхові виплати, млрд грн	12,9	14,3	16,3	17,0	13,5	16,9
Рівень валових виплат у %	26,1	27,1	32,9	32,8	36,1	36,0
Чисті страхові премії, млрд грн	34,4	39,6	40,4	35,2	38,5	46,0
Чисті страхові виплати, млрд грн	12,4	14,0	14,5	13,4	12,8	16,7
Рівень чистих виплат у %	36,1	35,5	35,8	35,2	33,0	36,0
Кількість сформованих страхових резервів, млрд грн	26,98	29,56	28,19	36,60	41,06	46,80
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)), млрд грн	63,50	63,87	64,93	63,62	70,34	74,30
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів, млрд грн	40,67	44,61	52,30	53,22	54,12	56,30
Обсяг сплачених статутних капіталів, млрд грн	12,64	11,07	9,83	6,30	6,72	5,96

Джерело: складено автором на основі даних [33, 38, 44]

Із 251 компанії у 2018 році кількість фірм різко зменшилася до 210 фірм у 2019 році, а потім поступово фірми продовжували припиняти свою діяльність. Унаслідок регуляторних змін зі сторони законодавства, кризи, викликані пандемією COVID-19 на кінець 2023 року на ринку України лишилося 99 таких фірм. Тому, можна стверджувати, що перше стрімке зменшення кількості страховиків відбулося з кризових причин, які охопили майже весь світ – пандемія COVID-19. Після цього в Україні відбулося ще одне скорочення кількості страховиків – але в цьому разі зміна викликана регуляторно з метою укріпити та якісно удосконалити ринок страхування в країні.

Упродовж досліджуваного періоду валові страхові премії скоротилися незначно. Проте, відбувалося постійне коливання показника то в сторону зростання, то в сторону скорочення. У 2019, 2021 та 2023 роках показник зростав, а у 2020 та 2022 роках – зменшувався. Це свідчить про те, що ринок страхування чутливо реагує на кризові явища і внаслідок згаданих вище пандемії та повномасштабної війни відбувалося скорочення обсягу валових премій у 2020 році із 53 до 45,2 млрд грн, а у 2022 році з 51,5 до 39,6 млрд грн. Разом з тим факт збільшення до 47 млрд грн валових страхових премій у 2023 році свідчить що ринок почав адаптуватися до кризових умов, у яких опинилася країна. Більше того, позитивну тенденцію також підкреслює той факт, що реальна кількість страховиків при цьому різко скоротилася.

Обсяг валових страхових виплат з 2018 по 2021 роки поступово зростав із 12,9 до 17 млрд грн. Але, у 2022 році ця сума різко скоротилася унаслідок початку масштабної війни в країні. Разом з тим можна стверджувати про укріплення ринку страхових послуг в Україні у 2023 році, тому що цей показник лише за рік знову зріс майже до значення 2021 році і досяг 16,9 млрд грн.

Упродовж 2018-2023 років обсяг рівень валових виплат зріс із 26,1% до 36%.

Якщо досліджувати показник чистих страхових премій, то чітко можна помітити, що до 2022 року існувала велика різниця у обсягах валових страхових премій та чистих страхових премій. Це свідчить про велику роль посередників та перестраховиків на ринку до впровадження змін у законодавство України у 2022 та 2023 роках. Так, різниця у цих показниках коливалася в межах 15-5 млрд грн, а у 2022 та 2023 році сягнула лише 1 млрд грн. Схожа ситуація спостерігалася і з показником чистих страхових виплат. Проте, найбільша різниця між валовими та чистими страховими виплатами була у 2021 році після «пожинання плодів» пандемії. Саме тоді свою вагому роль у компенсації страхових виплат відіграли перестраховики-резиденти. Тоді валові страхові виплати сягнули 17 млрд грн, а чисті страхові виплати дорівнювали 13,4 млрд грн.

У 2018-2023 роках рівень чистих виплат знаходився в межах 36-35%, лише у 2022 році він знизився до 33%.

У 2019 році кількість сформованих страхових резервів зростає із 26,98 млрд грн до 29,56 млрд грн, проте вже у 2020 році цей показник зменшився до 28,19 млрд грн. Не зважаючи на це, страховики поставили на фокус завдання та необхідність збільшення резервів і з 2021 року їх обсяг зріс до значення 46,8 млрд грн. Така ситуація оцінюється позитивно та може в майбутньому викликати більшу довіру до страхових фірм, адже резерви формують стабільніше становище під час провадження страхової та фінансової діяльності. Аналогічна ситуація спостерігалася при дослідженні показника активів, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів – він зріс із значення 40,7 млрд у 2018 році до 56,3 млрд грн вже у 2023 році.

Упродовж досліджуваного періоду загальні активи страховиків поступово зростали із значення 63,5 млрд грн у 2018 році до 74,3 млрд грн вже у 2023 році номінально. Така тенденція не зважаючи на інфляцію свідчить про відносну стійкість долі ринку фінансових послуг, оскільки при стрімкій інфляції та незначному збільшенні досліджуваного показника кількість страховиків значно зменшилася.

У зв'язку зі зменшенням кількості страховиків майже у 2,5 рази, обсяг сплачених статутних капіталів зменшився із 12,7 до майже 6 млрд грн упродовж досліджуваного періоду.

Отже, упродовж досліджуваного періоду спостерігається тенденція до зменшення кількості страховиків на ринку України, проте основні показники їхньої діяльності свідчать про коливання. Вони викликані кризовими явищами, що мали місце впливу – а саме пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії в Україну. Можна стверджувати, що не зважаючи на значну інфляцію показники свідчать про реальну відносну стійкість ринку страхування та його можливість швидко реагувати та відновлюватися після втрат та криз.

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Сучасний стан розвитку компаній страхування життя у світі супроводжується жорсткою конкуренцією. При цьому сам ринок послуг зі страхування життя є досить старим, якщо це стосується розвинених країн, як от Велика Британія, Німеччина, Сполучені Штати Америки. Проте, територіально ринок поділяють на різні сектори в залежності від спільних ознак груп поблизу розміщених між собою країн. Деякі країни, такі як Іспанія мають чітко виражені особливості. Там спостерігається перевага страхування наземних транспортних засобів. Країни Африканського континенту вважаються не досить розвиненими, тому і ринок страхування життя вирізняється порівняно слабкими темпами розвитку та є менш розвиненим.

Однак, країни Азії дуже швидко продовжують нарощувати темпи зростання економіки, що провокує зростання кількості та якості послуг зі страхування життя. Наприклад, Китай є одним із лідерів цього ринку у світі. Його компанії-резиденти відкривають чисельні філії в інших країнах на всіх континентах. Також, такі країни як Сінгапур є одними з новаторів у сфері технологічного розвитку та впровадження нових рішень у здійсненню діяльності ринку послуг страхування.

Разом з тим, у світовій економіці час від часу відбуваються несприятливі події, які провокують негативні наслідки, економічні кризові явища. Унаслідок коливань у світовій економіці відбуваються зміни у структурі ринку послуг зі страхування життя. Так, в результаті може скорочуватися кількість страховиків кількома способами. У більшості випадків в не надто розвинених країнах страховики не встигають швидко зреагувати на негативні події та можуть припинити діяльність унаслідок неспроможності її продовжувати. Проте, більшість страхових компаній у розвинених країнах останніми роками

скорочують чисельність унаслідок злиття чи поглинання. Таку тенденцію не можна сприймати негативно, адже в цьому випадку є кілька позитивних умови:

- 1) За працівниками компаній, яких поглинають або які зливаються в одну зберігається більшість робочих місць;
- 2) Застраховані особи залишаються в безпеці, адже їхніх вкладів ніхто не анулює

Також, унаслідок пандемії COVID-19 відбувся різкий скачок у розробці та впровадженні новітніх технологій у діяльність страхових компаній, що надають послуги зі страхування життя. Ті, які змогли швидко зреагувати на нові загрози, отримали бонусом зростання. Вони зуміли адаптуватися та зайняти таку необхідну нішу, без якої не може бути майбутнє не тільки страховика, а й будь-якої компанії у сьогоденному економічному середовищі. Більшість послуг та ресурсів переходять у можливість надати свої послуги в режимі онлайн.

Всі ці складові та події провокують як скорочення кількості страховиків або послуг, так і виникнення нових типів компаній, нових видів послуг. Розвиваються також методи оцінки ризиків, надаються нові види страхування та перестрахування. Страхові компанії навчаються швидше та якісніше реагувати на зовнішні чинники, зростає конкуренція, оптимізується діяльність

На сучасному етапі розвитку ринок послуг зі страхування життя в Україні супроводжується такими тенденціями, як зменшення їх кількості, збільшенням величини страхових премій, збільшення кількості застрахованих осіб. Але треба зауважити, що протягом останніх років спостерігається покращення ситуації на страховому ринку України. Під активним впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів, які нині присутні в нашій державі, страхові компанії впроваджують у свою діяльність сучасні форми й методи продажу страхових продуктів.

Компаніям страхування життя, що функціонують на страховому ринку нашої держави, притаманні певні особливості:

- в Україні немає можливості створювати композитні страхові компанії, тобто компанія, що отримала ліцензію на надання послуг зі страхування життя, не може надавати послуги з ризикових видів страхування;
- нерозвинена система фінансового посередництва, і, як наслідок, менші обсяги реалізації страхових продуктів, ніж за кордоном. Страхові агенти та брокери можуть виступати додатковим каналом продажу, а також займатися розвитком страхової культури населення;
- серед усіх діючих компаній страхування життя лише приблизно третина працює на добробут економіки України, решта бере участь у створенні тіньового капіталу.

Провівши аналіз програм, які пропонують компанії страхування життя на українському ринку страхових послуг, слід зазначити, що кожна з них орієнтована на забезпечення страхового захисту у випадках смерті, дорожньо-транспортних пригод, захворювань. Вагома увага приділяється пенсійному забезпеченню та програмам, які спрямовані на створення стабільного майбутнього дітей. Слабкою стороною деяких досліджуваних установ треба вважати відсутність корпоративного страхування. Умови, за якими пропонуються розглянуті страхові продукти, у всіх компаній майже однакові.

Проаналізувавши сучасний стан компаній страхування життя в Україні, слід зазначити, що їхній розвиток стримують такі проблеми:

- слабка нормативно-правова база;
- труднощі у розміщення довгострокових страхових резервів;
- інформаційна закритість;
- низька частка фінансових посередників, що діють на ринку страхових послуг;
- недовіра населення, оскільки в разі банкрутства компанії, ніхто не гарантує повернення вкладених коштів;
- вузький асортимент страхових послуг, що надаються;
- орієнтованість на ведення тіньового бізнесу;

- неефективна система управління ризиками і т. ін.

Висновки і пропозиції. Аналіз показав, що вітчизняним компаніям зі страхування життя притаманні певні недоліки і проблеми. Розглянуті фінансові посередники розвиваються слабкими темпами і не використовують свій наявний потенціал повною мірою. Рівень попиту на страхові послуги є низьким через високий рівень недовіри споживачів до страхових компаній, яка є наслідком їхньої нечесної діяльності. Покращити ситуацію, яка вже склалася на ринку, можливо за рахунок реалізації таких заходів:

1. вдосконалення законодавства, яке буде чітко регулювати діяльність страхових компаній;
2. розвиток фінансового посередництва – страхові агенти і брокери є додатковим каналом продажу страхових послуг;
3. створення надійного фонду гарантування вкладів для більшої впевненості споживачів;
4. розширення асортименту страхових послуг, спираючись на іноземний досвід;
5. забезпечення фінансової стабільності компанії за рахунок правильно розрахованої вартості страхових послуг та ефективної тарифної політики;
6. забезпечення якості страхових послуг, що надаються, для відновлення довіри населення.

Передусім у покращенні ситуації має бути зацікавлена держава, оскільки вона має розглядати компанії страхування життя як нове джерело додаткових коштів та інвестицій. Вплив саме державних органів відіграв найважливішу роль в розвитку ринку надання послуг зі страхування життя за останні 2-3 роки. Впроваджуючи нові вимоги до законодавства, спрямовані на покращення стійкості та платоспроможності страховиків, роз'яснюючи незрозумілі нюанси у поняттях та класифікаціях, спрощуючи процеси ліцензування владна структура виводить вітчизняний ринок страхування життя на якісно новий етап. Все це, безумовно, відбувається на тлі вимог країн Європи до України, яка

обрала шлях євроінтеграції. Такі заходи слід продовжувати та спрямовувати їх на удосконалення системи функціонування ринку послуг зі страхування життя. Також з боку держави потрібно проводити належний контроль надійності надаваних послуг, виводити діяльність страховиків із тіньового ринку.

Важливим завдання є побудова довіри українців до страховиків. Заходи щодо цього уже проводяться з боку державного регулятора. Разом з тим, Асоціація страховиків повинна посилювати цю сферу діяльності. Слід популяризувати послуги страхування життя. Особливо це стосується видів страхування на дожиття до пенсійного віку, адже державне страхування у цій сфері не забезпечує достатнього рівня фінансового благополуччя осіб старшого віку. Дії страховиків повинні бути спрямовані на успішне інвестування довірених коштів, доступність та легкість оформлення нових страхових полісів, особливо за допомогою новітніх технологій.

Рекомендовано страховим компаніям, що здійснюють послуги із страхування життя на ринку України якомога краще переймати досвід оцінки ризиків розвитку подій на світовому ринку, навчитися швидко реагувати на кризові ситуації. Також неодмінною складовою сучасних умов діяльності гравців ринку страхування життя є швидкий розвиток і адаптація до майбутніх змін. Адже, євроінтеграційний розвиток не тільки пристосування до нових умов згідно із «Законом про страхування», але й те, що з початку 2025 року в дію вступить нова редакція «Закону про ОСЦПВ».

Згідно з новою редакцією Закону про ОСЦПВ буде передбачено зростання страхових сум, відбудеться скасування зносу та впровадження обов'язкового врегулювання страхових випадків.

Усі ці зміни призведуть як до зростання вартості страхових полісів, так і до збільшення сум виплат постраждалим.

Страховикам в умовах продовження війни проти росії варто також зосередити більше уваги на страхуванні воєнних ризиків. Перш за все, їх стримує відсутність методів перестрахування воєнних ризиків на міжнародному ринку послуг зі страхування життя. Через це в українських

страхових компаній виникають труднощі із перерозподілом ризиків та залученням додаткового капіталу. У цьому сегменті важко говорити про страхові поліси зі страхування життя. Проте, уже деякі страховики надають страхові поліси, які захищають автомобілі від пошкоджень унаслідок російської воєнної агресії. Розвиток також може стосуватися житлового майна. Особливо актуальним це є для осіб, які знаходяться поблизу стратегічних військових, енергетичних та інших об'єктів.

Також варто всім страховикам країни звернути увагу на розвиток електронної комерції та спроводити дієві механізми дистанційного врегулювання збитків.

Оскільки, дії державного регулятора на даному етапі розвитку ринку страхових послуг України спрямовані на зростання платоспроможності його гравців, то не всі компанії зможуть виконати підвищення регуляторних норм. Цілком очевидно, що кількість страховиків, що здійснюють послуги страхування життя, надалі буде скорочуватися. Залишаться лише найбільш надійні та стійкі компанії, які конкуруватимуть між собою задля завоювання якомога більшої кількості долі ринку. Це призведе до розвитку представлених ними послуг та в подальшому буде формувати вищий рівень довіри населення до страховиків.

Отже, з огляду на те, що ринок страхових послуг із страхування життя був успадкований за схемою страхування в СРСР і не є наразі досить ефективним, не до кінця відповідає умовам ринкової економіки у розвинених країнах. Він не спроможний конкурувати зі страховими ринками розвинених країн Європи. Разом з тим, після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, остання остаточно затвердила курс євроінтеграції. Через це владними структурами країни було відредаговано основи функціонування гравців ринку, механізмів реалізації страхових послуг життя, було змінено кілька основних законодавчих актів, які формують основи провадження та регуляції ринку страхування життя. Все це спрямоване на виведення страхової діяльності із

тіньового бізнесу та на покращення ефективності діяльності страховиків, розвиток сфери, побудову основ довіри до страхових компаній життя.

ВИСНОВКИ

Отже, страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов’язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку. Поділяється страхування в Україні на страхування життя до шлюбу та до народження дитини, інвестиційне страхування життя, безперервне страхування здоров’я, пенсійне страхування та інше страхування життя. Сутність та мета страхування життя розкривається через його функції – всі з них покликані на покращення рівня життя страховиків у майбутньому та на зростання показників діяльності страховиків й економіки в цілому за рахунок інвестиційної діяльності.

Ринок страхування життя бере свої зачатки із перших колективних страхових відносин на тлі релігійних та ринкових відносин ще у Давньому Вавилоні та в Римській імперії. Суттєвого розвитку страхові відносини почали набувати в епоху Середньовіччя, а у XVII-XVIII століттях закладені початки та стрімкий прогрес цієї сфери фінансових відносин. Після чого стартувало наукове удосконалення галузі страхування життя та її стрімкий ріст спочатку в Англії, потім у США і надалі в усій Європі та інших країнах з розвиненою економікою.

Водночас, ринок страхування життя в Україні можна вважати досить молодим та проблемним. Адже, він заново формується після краху СРСР та стримується низками фінансових криз у світі та в країні.

На світових ринках послуг зі страхування відбувається ріст вартості послуг зі страхування життя, здебільшого внаслідок інфляційних процесів. Одночасно, після епідемії COVID-19 спостерігається за останні кілька років скорочення кількості страхових компаній, здебільшого унаслідок процесів злиття чи поглинання. Новинкою розвитку останнього десятиліття стало

збільшення кількості компаній у сфері фінансових технологій, які покликані удосконалювати ринок страхування та спрощувати більшість основних процесів взаємодії з користувачами послуг.

Хоча всі ці тенденції показують загальну картину, та все ж варто відмітити, що в цій сфері послуг страхування спостерігається жорстка конкуренція за лідерство. Тому всі компанії намагаються не тільки втримуватися на плаву, переживаючи наслідки світових криз та явищ, а й постійно розвиваються, впроваджують новітні технології у свою діяльність у боротьбі за своїх клієнтів.

На ринку страхових послуг зі страхування життя в Україні упродовж 2018-2023 років спостерігається тенденція до зменшення кількості страховиків. Основні показники їхньої діяльності свідчать про коливання. Вони викликані кризовими явищами, що мали місце впливу – а саме пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії в Україну. Можна стверджувати, що не зважаючи на значну інфляцію показники свідчать про реальну відносну стійкість ринку страхування та його можливість швидко реагувати та відновлюватися після втрат та криз.

Унаслідок законодавчого втручання та євроінтеграції упродовж кількох останніх років спостерігається якісний розвиток ринку, хоча чисельність страховиків скоротилася більше ніж у 2,5 рази. Для подальшого виведення ринку із тіні та його стрімкого розвитку потрібно відновлювати довіру користувачів до страховиків, збільшувати платоспроможність та асортимент страхових полісів.

Першочерговим завданням ринку послуг страхування життя є також впровадження новітніх фінансових технологій та швидка реакція на явища світового фінансового ринку та на інші кризові події.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белянська І. Заради життя: як працює ринок life-страхування під час війни. SPEKA. 2022. URL: <https://speka.media/zaradi-zittya-yak-pracyuje-rinok-life-straxuvannya-pid-cas-viini-937m1v>
2. Бунін С. Аналіз розвитку європейського ринку страхових послуг. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2017. No 4: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5559>
3. Зеленська М., Завада О. (2021). Роль загальнообов'язкового державного соціального страхування в державному управлінні. Журнал «Інвестиції: практика та досвід», (17), 123-129. <http://www.investplan.com.ua/>
4. Карнаушенко, А. (2024). Інвестиційне страхування життя в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, (20), 126-134. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.14>
5. Кривицька О. Еволюція страхування життя в Україні. Цифровий архів Острозької академії. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3110/1/Kryvytska.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).
6. Маніта А. Розвиток ринку послуг зі страхування життя в Україні. Кваліфікаційна (магістерська) робота. – Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса. – 2024.
7. Маніта А., Волкова В. Розвиток ринку послуг зі страхування життя в умовах нестабільної економіки України. Universum | Грудень 2023, 3, 2023. С. 28–33. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/600>.
8. Маршук Л., Поплавська Є. (2022). Виклики ринку страхування в Україні у воєнний період. Modern engineering and innovative technologies Issue, (21 / Part 2), 26-29.
9. Новікова М., Волкова М., Швед А. (2024) Формування конкурентних переваг і конкурентного потенціалу компаній зі страхування

життя. Проблеми економіки. Серія «Економіка та управління підприємствами», № 1 (59). – С.77-83.

10. Пічугін В. Як працює страхування під час війни. Накипіло медіагрупа. 2024. URL: <https://nakypilo.ua/rozbory/yak-pratsiuie-strakhuvannia-pid-chas-viiny/>

11. Про страхування (втратив чинність) : Закон України від 07.03.1996 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text>.

12. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 12-13 : станом на 8 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n2320>.

13. Слободянюк О. Ринок страхування життя в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / О. Слободянюк, В. Мужайло, В. Чабаров // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2019. - № 2. - С. 173-196. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2019_2_13.

14. Страхування в Україні. Головні новини страхового ринку – Статистичний портал. *Forinsurer*. URL: forinsurer.com

15. Татарин Н., Лопушанський, Р., Лука, П. (2021). Модернізація ринку страхування України в умовах пандемії COVID-19. Економіка та суспільство, (25). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-48>

16. Терещенко Т., Заволока Л., Пономарьова О. Страхування: навч. посіб. Дніпро, 2020. 221 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_finan/Tereshchenko_Posibnyk_-STRAKHUVANNYA.pdf.

17. Тимчак Н., Мінкович В. (2021) європейський досвід страхування життя та можливість його імплементації в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка», No 1 (57). <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/235741>

18. Ткаченко Н., Кириленко С. (2023). Страхові компанії як продуценти інвестиційних фінансових послуг. Світ фінансів. No 2 (75). <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1605>

19. У Національному банку констатують зростання обсягів послуг страховиків життя та кредитування фінансовими компаніями у четвертому кварталі 2023 року. Укрінформ. 2024: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3846281-v-ukraini-zrostaie-rinok-strahuvanna-zitta-ta-kredituvanna-finkompaniami-oglad-nacbanku.html>
20. Усачов Б. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України : бакалаврська робота. Суми, 2020. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79419>.
21. Фарат О. Сутність страхування життя та його функції. Науковий вісник НЛТУ України. № 18.4. С. 242–249. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sutnist-strahuvannya-zhittya-ta-yogo-funktsiyi.pdf>.
22. Федорович І., Панас Н. Сучасні тенденції ринку страхування життя в Україні та перспективи його розвитку. Ефективна економіка. 2024. № 1: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2912/2948>
23. Хоманська М. Страхування життя в Україні: адаптація до нових реалій. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: Матеріали XLIV-ої Міжнар. науково-практ. конф., м. м. Олександруполіс, 7 черв. 2024 р. / Наук. керівник О. Білик. 2024. С. 389–390. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-45.pdf#page=389>.
24. Чи вигідно страхуватися під час війни. Оранта. URL: <https://oranta.ua/news/strahuvatis-pid-chas/>
25. Шевченко Л. Цей рік стане роком великих змін на страховому ринку, далі просто вдосконалюватимемося - голова Національної асоціації страховиків України. Interfax – Україна інформаційне агентство. 2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/985371.html>
26. 2022 Life Insurers Fact Book. The American Council of Life Insurers | ACLI.com. URL: <https://www.acli.com/about-the-industry/life-insurers-fact-book/2022-life-insurers-fact-book> (date of access: 09.10.2024).

27. 2023 Life Insurers Fact Book. The American Council of Life Insurers | ACLI.com. URL: <https://www.acli.com/about-the-industry/life-insurers-fact-book/2023-life-insurers-fact-book> (date of access: 10.10.2024).
28. Bush O. Insurance Industry Statistics in Canada. Made in CA. 2024. URL: <https://madeinca.ca/insurance-industry-statistics-canada/>
29. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 10.10.2024).
30. Contributors to Wikimedia projects. Collegium (ancient Rome) - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. 2007. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Collegium_\(ancient_Rome\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Collegium_(ancient_Rome)) (date of access: 08.10.2024).
31. Contributors to Wikimedia projects. History of insurance - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_insurance (date of access: 08.10.2024).
32. Corey Dahl. A brief history of life insurance. Life Health. 2013. URL: <https://www.thinkadvisor.com/2013/09/09/a-brief-history-of-life-insurance/>.
33. Enrichest T. A Brief History of Life Insurance: From Ancient Times to Today. Enrichest | Home for Wealth. URL: <https://enrichest.com/en/blog/brief-history-of-life-insurance-from-ancient-times-to-today> (date of access: 08.10.2024).
34. Enrichest T. The Evolution of Insurance: A Brief History. Enrichest | Home for Wealth. URL: <https://enrichest.com/en/blog/evolution-of-insurance-brief-history> (date of access: 08.12.2024).
35. Life and fraternal insurance industry 2023 top 25 groups and companies by countrywide premium States, U.S. Territories, Canada and Aggregate Other Alien. 2024 National Association of Insurance Commissioners. 2024. URL: <https://content.naic.org/sites/default/files/research-actuarial-life-fraternal-market-share.pdf>.

36. Ricciardi G. Top 20 Group Insurance Providers in Canada. Vita Assure. 2023 URL: <https://www.vitaassure.com/blog/2023/04/27/top-20-group-insurance-providers-in-canada/>
37. Rosanes M. The 10 largest insurance companies in Canada based on total assets. Insurance business. 2023. URL: <https://www.insurancebusinessmag.com/ca/guides/the-10-largest-insurance-companies-in-canada-based-on-total-assets-442513.aspx>.
38. Sigma 3/2024 – World insurance: strengthening global resilience with a new lease of life. Swiss Re Group. 2024. URL: <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2024-03-world-insurance-global-resilience.html>
39. Statista - The Statistics Portal. Statista. URL: <https://www.statista.com/markets/414/topic/461/insurance/#insights> (date of access: 10.10.2024).
40. The History & Invention of Life Insurance | Ethos Life. Ethos Life. URL: <https://www.ethos.com/life-insurance/history-of-life-insurance/> (date of access: 08.10.2024).
41. The History of Life Insurance. Policygenius. URL: <https://www.policygenius.com/life-insurance/history-of-life-insurance/> (date of access: 08.10.2024).
42. Top 100 Insurers 2023. *Insurance Post*. URL: <https://www.postonline.co.uk/top-100-insurers-2023>
43. Top 50 Insurers 2023: AXA holds on to top spot, but Aviva closing in. *Insurance DataLab*. URL: <https://www.insurancedatalab.com/2023/10/09/top-50-insurers-2023-axa-holds-on-to-top-spot-but-aviva-closing-in/>
44. Viviana A. Zelizer. Human Values and the Market: The Case of Life Insurance and Death in Nineteenth-Century America. Princeton Scholarship Online. 2010. P. 19–39. URL: <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691139364.003.0002>.